

Anbefalinger til Danmarks og EU's handels- og investerings- politik

Netværk for Solidarisk Handel

GA GLOBAL
AKTION

COLSOL
COLUMBIASOLIDARITET

NOAH
Friends of the Earth Denmark

Anbefalinger til Danmarks og EU's handels- og investeringspolitik

Researchet og skrevet af Nikolaj Kornbech, Magnus Jensen Nielsen og Nanna Langevad Clifforth

NOAH Friends of the Earth Denmark og Global Aktion

Lay-out: Terese Skovhus, tereseskovhus.com

Tryk: Eks-Skolens Trykkeri på 100 % genbrugspapir

1. udgave, 1. oplag august 2019

ISBN (trykt) 978-87-93536-58-6

ISBN (pdf) 978-87-93536-59-3

Udgivet af Netværk for Solidarisk Handel 2019.

Findes på organisationernes hjemmesider.

Netværk for Solidarisk Handel

Netværk for Solidarisk Handel består af Global Aktion, Mellemamerika Komiteen, Colombia Solidaritet og NOAH. Gennem dialog med resten af civilsamfundet, fagforeninger og politikere forholder netværket sig til mangler og uligheder i den nuværende handelspolitik og kommer med bud på konkrete tiltag og alternativer, der kan skabe et retfærdigt og bæredygtigt handelssystem.

Støttet af

GLOBALT FOKUS

- Folkelige organisationers udviklingssamarbejde

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Indledning:

40 års økonomisk globalisering: Konsekvenser for mennesker og miljø	4
2. Demokrati og deltagelse	9
3. Arbejdstagerrettigheder og ligestilling	11
4. Intellektuelle ejendomsrettigheder	13
5. Investeringer og investeringsbeskyttelse	15
6. Klima og energi	18
7. Landbrug og fødevarer	21
8. Menneskerettigheder	23
9. Offentlig tjenesteydelser og indkøb	24
10. Regulering og standarder	26
11. Råmaterialer	28
12. Skat og finans	30

1.

40 ÅRS ØKONOMISK GLOBALISERING: KONSEKVENSER FOR MENNESKER OG MILJØ

De seneste 40 års økonomiske udvikling har ikke medført lige gevinster og fordele for alle. Ændrede konkurrencevilkår har skabt mere prekære arbejdsforhold og et dårligere socialt sikkerhedsnet, og uligheden er steget.¹ Milliarder af mennesker mangler basale livsforhold, og 26 mennesker ejer i dag lige så meget som de fattigste 3,5 milliarder mennesker.² Udviklingen har desuden medført en stigende miljødelæggelse og en voksende trussel fra klimaforandringerne. Den private sektor har fået mere politisk magt og har i dag en afgørende indflydelse på lovgivning og økonomisk politik verden over.³

Dette er aspekter af den udvikling, som ofte omtales som 'globalisering'. Globalisering kan dække over alt fra vidensudveksling og turisme til økonomiske processer og teknologisk udvikling. I denne publikation sætter vi fokus på økonomisk globalisering for at forstå den globale økonomi, dens regler og hvordan den har forårsaget ovenstående udvikling.

Vi har de seneste 40 år været vidner til en helt specifik type af økonomisk globalisering kendetegnet ved en række sammenfildrede globale økonomiske processer, der har forskudt magtforholdet mellem demokratier, transnational kapital og transnationale virksomheder. Mens kapitalen har opnået øget bevægelighed, er der ikke samtidig opstået lignende globale reguleringsinstanser eller sociale sikkerhedsnet (se boks: Økonomiske globalisering).

Handels- og investeringspolitikken er en vigtig drivkraft bag den økonomiske globaliserings udvikling. Gennem især de seneste 25 år er aftalerne vokset til at omfatte adskillige politikområder, som traditionelt lå uden for handels- og investeringspolitikens domæne. Når politikområder behandles i konteksten af handels- og investeringspolitikken opnår handelshensyn forrang over blandt andet klima- og miljøbeskyttelse og sociale forhold. Handelsaftaler burde overordnet set have mindre indflydelse på andre politikområder. Når vi i denne publikation alligevel fremlægger alternative forslag på områder, som vedrører mere end handelspolitik i snæver forstand, skyldes det tre grunde:

- Der er brug for progressiv politik på alle disse områder.
- Der findes alternativer til den nuværende dagsorden, hvor handels- og investeringsdagsordenen i stedet kan støtte en bæredygtig og social retfærdig udvikling.
- Forslagene udgør direkte svar på indholdet i de gældende handelsaftaler; når handelsaftaler i dag inkluderer eksempelvis miljødelæggende politikker, vil vi i samme kontekst fremsætte miljøbeskyttende politikker.

I visse tilfælde har vi fundet det hensigtsmæssigt at dele vores forslag op i primære anbefalinger og alternative anbefalinger, som kan implementeres på kort sigt. I denne publikation anbefaler vi altså større og mindre skridt mod et bæredygtigt og retfærdigt handelssystem. Vi tager udgangspunkt i og videreudvikler anbefalinger fra det danske, den europæiske og det globale civilsamfund og fra fagforeninger, som vi har været i løbende dialog med. Anbefalingerne er rettet mod Folketinget, den danske regering og EU-institutionerne, da kompetencen på området i høj grad ligger i EU.

Kapitel 3-11 i denne publikation indeholder anbefalinger til handels- og investeringspolitikken inden for ni sektorer, som oftest findes i handels- og investeringsaftaler. Kapitel 12 handler om handelspolitikens forbindelse til skattepolitik og finansiell regulering, som er med til at sætte rammen for den virkelighed, handels- og investeringspolitikken opererer i. Derudover indeholder kapitel 2 forslag til en mere gennemsigtig og demokratisk proces i forbindelse med forhandlinger og vedtagelse af handels- og investeringsaftalerne. Alle kapitler beskriver kort, hvilke problemer der i dag kendetegner området, og giver herefter konkrete anbefalinger, der vil kunne implementeres på kort og mellem-langt sigt.

¹ Rodrik, D. (2019) Globalization's wrong turn. Tilgængeligt 27. juli 2019 på https://www.foreignaffairs.com/articles/2019-06-11/globalizations-wrong-turn?utm_source=twitter_posts&utm_medium=social&utm_campaign=tw_daily_soc

² Lawson, M. et al. (2019) Public good or private wealth? Oxfam International

³ Rodrik, D. (2019) Globalization's wrong turn. Tilgængeligt 27. juli 2019 på https://www.foreignaffairs.com/articles/2019-06-11/globalizations-wrong-turn?utm_source=twitter_posts&utm_medium=social&utm_campaign=tw_daily_soc

ØKONOMISK GLOBALISERING

Asymmetrisk mobilitet

Kapitalkontrollen er blevet svækket, så det er blevet lettere at flytte kapital og varer rundt på kloden. Kapitalstærke personer og virksomheder kan bevæge sig rundt globalt meget mere frit end tidligere, hvilket har ført til globalt pres på arbejdere og medført social dumping. Samtidig har kapitalens mobilitet og den svage kapitalkontrol muliggjort skatteunddragelse i enormt omfang samt et kapløb mod bunden for miljø- og arbejdsforhold.⁴

Gældsætning

Den globale økonomi har båret præg af en øget gældsætning med gentagne gældskriser. Det har tvunget lande især i det Globale Syd til at orientere deres produktion mod eksport frem for lokal nytteværdi⁵ og gjort dem mere afhængige af udenlandske investeringer - begge dele for at skaffe udenlandsk valuta, primært dollars, til at afbetale gælden, som krævet af Verdensbanken og den Internationale Valutafond.

Handels- og investeringspolitik

Såkaldt frihandel har udvidet og tilgængeliggjort nye markeder. Dette gælder både for materielle ressourcer, herunder land, og såkaldte intellektuelle ejendomsrettigheder samt offentlige tjenester. Handelspoli-

tikken har svækket retten til at beskytte landenes egne økonomier og kombineret med gældsproblematikken gjort dem importafhængige og destabiliserede. Global handel har skabt længere værdikæder, hvilket har ført til offshoring af økonomien, så både produktion og CO₂-udledning placeres uden for de forbrugende økonomiers stofskifte.⁶

Finansialisering

Gennem deregulering af finanssektoren har den spekulative økonomi afkoblet sig den reale og langt overgået den i størrelse. Det har sat kapitalfonde og banker, som er 'too big to fail', i en position på én gang afkoblet fra realøkonomien og med en enorm magt over den. Samtidig er finansspekulanterne rykket ind på helt nye markeder, som CO₂ og biodiversitet.⁷

Særrettigheder til virksomheder

Gennem handels- og investeringspolitikken har transnationale virksomheder opnået særrettigheder, som borgere, nationale virksomheder og miljøet ikke har adgang til. I dag er 71 af verden 100 største økonomier virksomheder, ikke lande⁸, hvilket har ændret magtforholdene.

⁴ Seattle2Brussels (2017) ETUC resolution for an EU progressive trade and investment policy. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?etuc-resolution-for-an-eu&lang=en>

⁵ Hicckel, J. (2017) The Divide: A Brief Guide to Global Inequality and Its Solutions. Penguin Random House UK, s. 154.

⁶ NOAH Friends of the Earth Denmark (2015) Handel vs. Klima. NOAH Friends of the Earth Denmark

⁷ NOAH Friends of the Earth Denmark (2017) Earth Incorporated. NOAH Friends of the Earth Denmark

⁸ Babic, M., Fichtner, J. og Heemsker, E. M. (2017) States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics. The International Spectator, (52)4, s. 20-43

GLOBALISERINGENS KONSEKVENSER FOR MENNESKER OG MILJØ

Kapløb mod bunden

Når transnationale virksomheder og investorer flytter kapitalen rundt globalt, tvinges nationalstaterne til at konkurrere. Det fører til en "nødvendigheds" politik om at indgå i et kapløb mod bunden angående blandt andet skat, miljøregulering og arbejdstagerbeskyttelse for at tiltrække investeringer.

Ulighed

Globaliseringen har haft mærkbare økonomiske konsekvenser, især for verdens fattigste. I dag ejer 26 personer det samme som klodens fattigste 3,5 milliarder mennesker.⁹ Siden 1980 er dobbelt så meget af væksten i indkomst gået til den ene procent med højest indkomst som til hele de fattigste 50 % af jordens befolkning.¹⁰ 4,2 milliarder mennesker lever under fattigdomsgrænsen på 7,40 dollars om dagen.¹¹ Det skal alt sammen ses i lyset af en økonomi, som er vokset enormt siden 1980, uden evnen til at fordele disse goder retfærdigt.¹² Det absolutte Gini-indeks mellem verdens lande er steget fra 0,57 i 1988 til 0,72 i 2005.¹³ Uligheden mellem USA og de afrikanske lande syd for Sahara er siden 1960 steget med 207 %.¹⁴

Miljødelæggelse

For at understøtte overforbruget beslægtet EU og andre dele af det Globale Nord land og ressourcer uden for deres grænser. Det har fatale konsekvenser for klima, biodiversitet samt andre planetære grænser.¹⁵ I 2018 havde Jordens befolkning brugt de ressourcer, der er tilgængelige på et år, allerede den 1. august. Denne dato er rykket stærkt længere og længere frem på året, da vi i slutningen af 1960'erne kun brugte, hvad vi havde på et år.¹⁶ Vores del af verden rammer datoen endnu tidligere. I Danmark ramte vi i 2018 datoen den 28. marts.¹⁷

⁹ Lawson, M. et al. (2019) Public good or private wealth? Oxfam International

¹⁰ Alvaredo, F.; Chancel, L.; Piketty, T.; Saez, E.; Zucman G. (2018) World Inequality Report. World Inequality Lab, s. 11

¹¹ Verdensbankens seneste data for alle regioner viser, at 58% af jordens befolkning - dvs. 4,187

¹² Filosofen Thomas Pogge har sat fokus på et perspektiv på fattigdom, som ser på forholdet mellem omfanget af fattigdom og vores materielle evne til at udrydde den. I det perspektiv har det aldrig stået værre til med fattigdom globalt end i dag. Se Pogge, T. (2016) The end of poverty? (tilgæet 30. juli 2019 på <http://www.themarknews.com/2016/02/07/the-end-of-poverty/>) og Hickel, J. (2018) "The moral egregiousness of poverty is worse than ever before in history" (tilgæet 30. juli 2019 på <https://www.jasonhickel.org/blog/2018/8/30/the-moral-egregiousness-of-poverty-is-worse-than-ever-before-in-history>)

¹³ Anand, S. og Segal, P. (2015) The global distribution of income and wealth in Atkinson, A. B. og Bourguignon, F. (red.) The handbook of income distribution. Handbooks in economics. 2. udgave. Elsevier

¹⁴ Hickel, J. (2017) The Divide: A Brief Guide to Global Inequality and Its Solutions. Penguin Random House UK

¹⁵ Rockström, J. et al (2009) A Safe Operating Space for Humanity. Nature, 461(7263), s. 472-475.

¹⁶ Global Footprint Network (2018) Past Earth Overshoot Days. Earth Overshoot Day. Tilgæet 23. april 2019 på <https://www.overshootday.org/newsroom/past-earth-overshoot-days/>

¹⁷ Global Footprint Network (2018) Country Overshoot Days 2018. Earth Overshoot Day. Tilgæet 23. april 2019 på <https://www.overshootday.org/newsroom/country-overshoot-days/>

Den globale handels- og investeringspolitik

Handels- og investeringspolitikken er en af de vigtigste faktorer i den økonomiske globalisering. Den er blevet gennemført i multilateralt regi gennem Verdenshandelsorganisationen WTO og gennem bilaterale aftaler. Ifølge WTO er mere end 200 frihandelsaftaler blevet vedtaget siden 1990'erne,¹⁸ og siden år 2000 er antallet af globale frihandelsaftaler steget eksplosivt. EU forhandler i øjeblikket 27 handelsaftaler med lande og regioner verden over.¹⁹

Siden 1950 er den globale eksport steget næsten 32 gange. Siden 1970 er international handel vokset fra 25 % til 58 % af verdens BNP.²⁰ På blot 25 år, fra 1990 til 2014, er omfanget af verdenshandelen mere end femdoblet fra 8.700 milliarder til 46.000 milliarder dollars.²¹ Dermed er miljøbelastningen også steget både fra produktionen og transporten. Fragtskibe udledte således i 2012 4 % af verdens CO₂, hvilket vil stige til 17 %, hvis handlen fortsætter på samme måde. Næsten en fjerdedel af den globale CO₂-udledning i 2011 var relateret til international handel.^{22,23}

Opindeligt omhandlede frihandel at sænke eller afskaffe told og kvoter, men såkaldt frihandel handler i dag i højere grad om at fjerne "tekniske handelshindringer". Tekniske handelshindringer kan være alle former for barrierer for handel. Derfor handler handelsaftaler nu også blandt andet om fødevarerstandarder, intellektuelle ejendomsrettigheder, produktstandarder, finansiell regulering, offentlige tjenester og udbud og arbejdstagerrettigheder. Gennem handels- og investeringsaftaler etableres reguleringssamarbejder og -komiteer, som undersøger harmonisering og gensidig anerkendelse af standarder og produktionsmetoder uden om de folkevalgte forsamlinger. Handels- og investeringsaftaler indeholder desuden ofte investor-stat-tvistbilæggelse (ISDS/ICS), som giver udenlandske investorer mulighed for at sagsøge regeringer, hvis deres profit er truet af ny regulering.²⁴

Handels- og investeringspolitikken bliver gennemført med øget BNP-vækst og investeringsflow for øje, men fordelene ved handels- og investeringsaftaler forbliver stort set ubeviste. Især ses der ingen positiv sammenhæng mellem investeringsbeskyttelse og størrelsen af direkte udenlandske investeringer.^{25,26}

Øget BNP og øgede investeringer er desuden ikke lig med bæredygtig udvikling og lige fordeling. Handelsaftaler svækker muligheden for at sætte krav om at anvende lokale ressourcer og arbejdskraft. Udenlandske investeringer kan frem for lokal udvikling medføre, at profit forsvinder ud af landet igen. Foruden den miljøbelastning, der er iboende eksportorienteringen, bliver økonomien sårbar. Det er problematisk, ikke mindst for industrielt mindre udviklede samfund. Det fik alvorlige konsekvenser under fødevarerkrisen i store dele af det Globale Syd i 2008, hvor prisstigninger satte eksportorienterede økonomier under pres, da de var blevet afhængige af import af fødevarer.²⁷

Det globaliserede marked giver først og fremmest markedsadgang og investeringsbeskyttelse til store transnationale virksomheder, som har størrelsen til at eksportere og lægge sager an gennem ISDS-mekanismen. Det skaber øget koncentration på markedet og tendens til monopoldannelse. Frihandel kommer derfor sjældent små og mellemstore, lokale og regionale virksomheder til gode. Den øgede konkurrence, det er meningen, skal opstå, skaber faktisk i højere grad monopoler.²⁸

Et bæredygtigt og retfærdigt alternativ

Handel skal fokusere på lige og nødvendig udveksling af varer og fungere som middel og ikke mål. Menneskerettigheder og miljøbeskyttelse skal have forrang over handelshensyn og handels- og investeringsaftaler skal indeholde forpligtelser til overholdelse, håndhævelse og sanktioner ved brud på miljøbeskyttelse, arbejdstager- og menneskerettigheder. Handels- og investeringsaftaler skal udformes på basis af bred offentlig konsultation og konsekvensanalyser. Transnationale virksomheder skal ikke nyde særrettigheder. I stedet skal disse virksomheders monopoler kontrolleres gennem international lov. Svaret er ikke at lukke grænserne, men at sørge for retfærdige regler, der modvirker et kapløb mod bunden for løn, arbejdsforhold, dumping og skatteunddragelse.

¹⁸ Liu, L. & Ornelas, E. (2011) Free Trade Agreements and the Consolidation of Democracy. Tilgået 27. juli 2019 på https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr11_forum_e/wtr11_29mar11_e.htm

¹⁹ Europa-Kommissionen (2019) Overview of FTA and other trade negotiations. Tilgået 5. marts 2019 på http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf

²⁰ The World Bank (2019) Trade (% of GDP). Tilgået 27. juli 2019 på <https://data.worldbank.org/indicator/NETRD.GNFS.ZS>

²¹ The World Bank (2016) Potential Macroeconomic Implications of the Trans-Pacific Partnership. Global Economic Prospects

²² European Parliament (2015) Emission Reduction Targets for International Aviation and Shipping. Policy Department Study for the ENVI Committee

²³ Local Futures (2019) Just how insane is trade these days, tilgået 27. juli 2019 på <https://www.localfutures.org/programs/global-to-local/insane-trade-short-film-factsheet/>

²⁴ Netværk for Solidarisk Handel (2018) Fri handel – for hvem? Netværk for Solidarisk Handel

²⁵ Poulsen, L. N. S. (2010) The Importance of BITs for Foreign Direct Investment and Political Risk Insurance: Revisiting the Evidence. Yearbook on International Investment Law and Policy 2009/2010, s. 539–574

²⁶ Johnson, L.; Sachs, L.; Güven, B.; Coleman, J. (2018) Cost and benefits of investment treaties. Columbia Center on Sustainable Investment.

²⁷ Magdoff, F. & Tokar, B. (2010) Agriculture and Food in Crisis: Conflict, Resistance, and Renewal. Monthly Review Press

²⁸ Netværk for Solidarisk Handel (2018) Fri handel – for hvem? Netværk for Solidarisk Handel

Udviklingsbistand skal ikke være en del af handelspolitikken og bør ikke kunne bruges til at tvinge lande til at åbne deres markeder. Handels- og investeringspolitikken må baseres på, at verdens lande har meget forskellige startvilkår, og der er brug for positiv særbehandling. Derfor skal Princippet om Særlig og Differentieret Behandling respekteres, som tillader ikke-reciprok/gensidig behandling og er tilladt under WTO's Bemyndigelsesbestemmelse (Enabling Clause).²⁹

Stater skal have retten til at regulere og være i stand til at forfølge politikker, der er til samfundets bedste uden at bukke under for handelshensyn. Regulering og lovgivning skal forblive et demokratisk anliggende, som ikke reguleres gennem handels- og investeringspolitik. Områder som offentlige tjenesteydelser, offentlige indkøb, kritisk infrastruktur og intellektuelle ejendomsrettigheder hører ikke hjemme i handelsaftaler.

Det er allerede muligt at yde miljøbeskyttelse under WTO's aftaler og retningslinjer, som også bekræfter staters ret til at beskytte miljøet. For eksempel siger GATT art. 20 og GATS art. 14, at "policies affecting trade in goods for protecting human, animal or plant life or health are exempt from normal [GATT/GATS] disciplines under certain conditions", ligesom artiklerne eksplicit anerkender miljømæssige formål som legitime tekniske handelshindringer og SPS-foranstaltninger. Det er samtidig tilladt at have subsidier og udligningsforanstaltninger på 20 % af en virksomheds omkostninger for at tilpasse sig ny miljølovgivning.³⁰ I praksis bliver disse muligheder dog sjældent udnyttet, og de enkelte landes fortolkning af WTO's regler har oftest været unødigt restriktive. Politikere i Danmark og EU bør derfor undersøge og afprøve disse muligheder for dermed at yde mest mulig miljøbeskyttelse inden for WTO's aftaler.

PRINCIPPER FOR EN BÆREDYGTIG OG RETFÆRDIG HANDELS- OG INVESTERINGSPOLITIK

- Suverænitæt og selvbestemmelse skal respekteres.
- Menneskerettigheder, arbejdstagerrettigheder, miljø- og klimabeskyttelse skal have forrang og må ikke betragtes som tekniske handelshindringer. Samme hensyn skal nyde en juridisk beskyttelse på mindst lige så højt niveau som øvrige bestemmelser i handelsaftaler.
- Aftaler skal indeholde forbedret monitorering og overholdelsesmekanismer, herunder sanktionsmuligheder med hensyn til ovenstående hensyn.
- Aftaler skal indeholde retten til at prioritere lokal, regional og bæredygtig handel.
- Lande i det Globale Syd skal have ret til at beskytte og udvikle lokale markeder.
- Konsekvenser af handels- og investeringsaftaler bør være genstand for en bred, oplyst debat med inddragelse af civilsamfundet.
- Internationale aftaler om miljø og arbejdstagerrettigheder skal ratificeres og implementeres som forudsætning for at indgå i handelsforhandlinger og underskrive aftaler.
- Handel og investeringer skal være underlagt strenge miljø- og menneskerettighedsmæssige krav til forvaltning af forsyningskæden.
- Aftaler skal indeholde præstationskrav til investorer.
- Forhandlinger og indgåelsen af aftaler skal baseres på demokratiske og gennemsigtige processer.
- Aftalerne skal garantere retten til at regulere i samfundets interesse.
- Aftalerne skal baseres på forsigtighedsprincippet og princippet om, at forureneren betaler.

²⁹ World Trade Organisation (2019) Special and differential treatment provisions. Tilgået 27. juli 2019 på https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/dev_special_differential_provisions_e.htm

³⁰ World Trade Organisation (2015) Understanding the WTO. World Trade Organisation

2.

DEMOKRATI OG DELTAGELSE

Siden Lissabon-traktaten har handelspolitik været EU-kompetence og investeringspolitik delt kompetence. EU-Kommissionen forhandler begge dele, mens handelspolitikken ikke behøver at blive ratificeret nationalt.³¹ Denne kompetencefordeling samt processer i det danske Folketing udmunder i problemer før, under og efter forhandlingerne.

Inden forhandlingerne begynder, er der en mangel på grundig, demokratisk debat. Det skyldes, at mandatet blot gives i Europaudvalget.³² Desuden er det kun sager af større rækkevidde, som kræver forhandlingsmandat fra udvalget³³, for eksempel blev CETA af Udenrigsministeriet vurderet som blot en orienteringssag.³⁴ Samtidig kan EU-Parlamentet blot godkende eller forkaste en aftale, men ikke komme med ændringsforslag.³⁵

Under forhandlingerne er der ulige indflydelse på forhandlingerne gennem erhvervslobbyisme og mangel på gennemsigtighed. I forbindelse med hver eneste handelsaftale, EU indgår, er repræsentanter for erhvervslivet i klart flertal i forbindelse med antallet af møder med Kommissionens forhandlere.³⁶ Under JEFTA-forhandlingerne var der 22 møder med erhvervslivet for hvert møde med civilsamfundsorganisationer – og ikke et eneste møde med fagbevægelsen.³⁷ Hvad der tales om på disse møder, holdes i al væsentlighed hemmeligt.^{38,39} Også selve forhandlingerne er ugenomsigtige. Både politikere⁴⁰, nationale regeringer⁴¹ og ikke mindst civilsamfundet⁴² holdes for døren i en proces, som har en gennemgående mangel på transparens.

I multilateralt regi er der ulige forhold mellem det globale Nord og Syd. I WTO er det de rige lande, som sætter topmødernes dagsordener gennem såkaldte green room talks umiddelbart inden.⁴³

Efter forhandlingerne skal rene handelsaftaler⁴⁴ ikke vedtages nationalt, mens blandede aftaler som CETA træder provisorisk i kraft, inden de er demokratisk vedtaget i de nationale parlamenter.⁴⁵ De nationale parlamenter får kun mulighed for at vedtage eller forkaste aftalen, som den foreligger. Kombineret med den manglende debat inden forhandlingerne og den manglende indsigt undervejs gør dette, at disse afgørende politiske spørgsmål afgøres uden nogen reel demokratisk samtale. Aftaler, som indeholder ISDS, har som oftest såkaldte solnedgangsklausuler, som siger, at selv hvis aftalen ophæves, fortsætter ISDS med at virke i 20 år.⁴⁶

De nationale parlamenters og EU-Parlamentets roller i handelspolitikken skal styrkes. Det betyder, at nationale parlamenter og EU-Parlamentet skal initiere forhandlinger, kan kræve ændringer i teksten og ratificerer. Det kræver, at handelspolitik bliver delt kompetence mellem EU og medlemslandene. Desuden bør processerne i forbindelse med handelspolitik afspejle det omkringliggende samfund. Det betyder en markant forskydning af, hvem EU-Kommissionen mødes med, så civilsamfundsorganisationer og fagbevægelse bliver centrale aktører i politikudviklingen, og erhvervsinteresser får en mindre prominent rolle.

³¹ Udenrigsministeriet (2019) EU's handelspolitik. Tilgæet 27. juli 2019 på <http://um.dk/da/Udenrigspolitik/handelspolitik/eus-handelspolitik>

³² Rasmussen, M. R. (2017) Politikere underprioriterer bevidst EU-politik. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://deo.dk/eu-nyt/nyheder/2017/politikerne-i-folketinget-underprioriterer-bevidst-eu-politik/>

³³ EU-Oplysningen (2019) Folketingets Europaudvalg. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.eu.dk/da/danmark-i-eu/indfyldelse/europaudvalget>

³⁴ Nielsen, J. S. (2016) Partier vil høre om frihandelsaftale. Tilgæet 27. juli på <https://www.information.dk/indland/2016/07/partier-hoeres-frihandelsaftale>. For komplet oversigt, se <https://www.ft.dk/samling/20171/almdele/eeu/spm/10/svar/1497203/1909664.pdf>

³⁵ Ripoll, A. (2015) EPLD Brief: The role of the European Parliament on International Trade. European Parliament

³⁶ Se for eksempel Verbeek, B.-J. (2019) Open for business. How corporate lobbyist influence the EU-Indonesia trade negotiations. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?open-for-business-how-corporate-and-corporate-europe-observatory> (2019) TTIP reloaded: big business calls the shots on new EU-US trade talks. Tilgæet 27. juli 2019 <https://corporateeurope.org/international-trade/2019/02/ttip-reloaded-big-business-calls-shots-new-eu-us-trade-talks>

³⁷ Corporate Europe Observatory (2018) JEFTA: An exclusive trade between EU negotiators and big business. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://corporateeurope.org/international-trade/2018/05/jefta-exclusive-trade-between-eu-negotiators-and-big-business>

³⁸ PConnett, D. (2015) EU Commission 'lacked transparency' over tobacco lobbyist meetings. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/eu-commission-failed-to-publish-sufficient-information-on-tobacco-lobbyist-meetings-a6680911.html>

³⁹ Cann, V. & Balanyá, B. (2019) Captured states: When EU governments are a channel for corporate interest. Corporate Europe Observatory

⁴⁰ War on Want (2015) New TTIP 'transparency' agenda still leaves public in the dark. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://waronwant.org/media/new-ttip-%E2%80%9Btransparency%E2%80%99-agenda-still-leaves-public-dark>

⁴¹ Corporate Europe Observatory (2018) Quiet on the set! The EU is negotiating trade deals... Tilgæet 27. juli 2019 på <https://corporateeurope.org/international-trade/2018/04/quiet-set-eu-negotiating-trade-deals>

⁴² Gheyle, N. & De Ville, F. (2017) How Much Is Enough? Explaining the Continuous Transparency Conflict in TTIP. Politics and Governance, Volume 5, Issue 3, s. 16–28

⁴³ Tandon, Y. (2015) Trade is War. OR Books, s. 2

⁴⁴ Handelsaftaler, der ikke berører investeringer, og hvor EU derfor har fuld kompetence

⁴⁵ Pantaleo, L. (2017) The provisional application of CETA: Selected issues. Tilgæet 27. juli 2019 på <http://www.qil-qdi.org/provisional-application-ceta-selected-issues/>

⁴⁶ Comprehensive Economic and Trade Agreement, art. 30.9. Tilgængelig på http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/september/tradoc_152806.pdf

ANBEFALINGER

Ingen forhandlinger skal påbegyndes før en bred og grundig konsultation har fundet sted. Før forhandlingerne begynder skal en grundig konsultationsproces afdække behov for og konsekvenser af en eventuel handelsaftale. Fokus skal ligge på social, miljø- og klimamæssig bæredygtighed, både i eget land og partnerlandet.

Europa-Parlamentet inddrages i udvikling og godkendelse af forhandlingsmandatet. EU-Parlamentet skal have indflydelse på mandatets udformning, hvilket også vil øge den demokratiske debat.

Forhandlingsmandatet skal gives af nationale parlamenter efter grundig parlamentarisk debat. Den danske regering skal søge forhandlingsmandater til handelsaftaler i Folketinget, ikke Europa-udvalget.

Gennemsigtighed i forhandlingerne skal øges markant. Der skal være adgang til forhandlingsdokumenter og viden om indholdet af EU-Kommissionens møder, ikke blot goddag og farvel. Derfor skal registrering være omfattende, obligatorisk og på alle niveauer af EU.

Et flertal i Europa-Parlamentet skal kunne opsigte aftaler. I dag er det Rådet, som kan ophæve aftalerne, men skal Europa-Parlamentet spille en reel demokratisk rolle, skal et flertal her kunne opsigte handels- og investeringsaftaler.

Solnedgangsklausuler skal fjernes. At ISDS-mekanismen består 20 år efter opsigelse af en aftale er udemokratisk. ISDS skal ophæves samtidig med resten af aftalen.

Både Europa-Parlamentet og nationale parlamenter skal kunne foreslå ændringer til den fremlagte tekst, som så skal genforhandles. Hvis folkevalgte skal have reel indflydelse på indholdet af handelspolitikken, skal parlamenterne ikke blot stilles i en ja/nej-situation.

Midlertidig anvendelse skal fjernes. Lov skal først træde i kraft, når den er vedtaget, hvilket også skal gælde for handels- og investeringsaftaler.

3.

ARBEJDSTAGERRETTIGHEDER OG LIGESTILLING

Gennem handels- og investeringsaftaler udsættes arbejdstagere og sektorer for ændrede konkurrencevilkår. Handelspolitikken har derfor ført til lukkede arbejdspladser, nationale og regionale tab af arbejdspladser og social dumping med forringede lønvilkår. Små og mellemstore virksomheder har svært ved at konkurrere med transnationale virksomheder og mister derved markedsadgang.⁴⁷

Der laves sjældent fyldestgørende analyser af aftalernes forventede konsekvenser for arbejdstagerne. De nuværende økonomiske og beskæftigelsesmæssige konsekvensanalyser er baseret på generelle makroøkonomiske ligevægtsmodeller, der er baseret på grundsætningen om, at arbejdsmarkedet går mod en ligevægt. Derfor tages mulige arbejdsløsheds-mæssige konsekvenser ikke seriøst i beregningerne og konsekvensanalyserne.⁴⁸

Basale arbejdstagerrettigheder, som retten til at organisere sig, er ikke garanteret gennem aftalerne, da der indgås aftaler med lande, der ikke har ratificeret og implementeret ILO-konventionerne. Samtidig indeholder aftalerne ikke håndhævelses- og sanktionsmuligheder, når arbejdstagerrettigheder ikke overholdes.⁴⁹

På trods af at det i ILO-deklarationen fra 2008 om social retfærdighed for en fair globalisering er fast lagt, at "krænkelsen af de grundlæggende principper og rettigheder på arbejdspladsen ikke kan påberåbes eller på anden måde anvendes som en legitim komparativ fordel"⁵⁰, udnyttes de store forskelle mellem lande alligevel negativt i handelsaftaler. Arbejdstagerrettigheder udgør ikke protektionisme, men er derimod universelle rettigheder og nødvendige for at modvirke negative konsekvenser. Handelsaftaler skal altid hæve arbejdstagerrettigheder mod højeste fællesnævner. De bør under ingen omstændigheder være til forhandling.⁵¹

En fair globalisering kræver omfordeling af fordelene for at mindske uligheden og imødekomme de ændrede forhold, som global handel medfører. Fagforeninger skal have en aktiv rolle i udformningen af handelsaftaler, således at fair resultater og forhold for arbejdstagerne garanteres. Alt arbejde skal overenskomstdækkes og vandrende arbejdstagere skal garanteres et socialt sikkerhedsnet og beskyttes mod udnyttelse. Den sociale dimension skal altid garanteres og social dumping af enhver art skal bekæmpes.⁵² En fair globalisering kræver derfor bedre sociale politikker.⁵³

Handelsaftaler rammer ofte skævt, fordi kvinder og mænd har meget forskellig adgang til ressourcer, økonomisk kontrol og beslutningsprocesser. Liberaliseringen af forskellige sektorer som vand, energi og sundhed kan have en særlig negativ effekt på kvinders liv, idet de primært står for det huslige og familiære arbejde og derfor i højere grad er afhængige af statslige ydelser.⁵⁴ Samtidig skal der tages højde for kvinders arbejdstagerrettigheder, ligeløn og retten til barsel, som oftest ikke er fastlagt i nationale lovgivninger. Kvinder er de fleste steder lavere lønnede end mænd, og det ses i flere erhverv, at de er ansat uden kontrakt, fordi arbejdsgivere ikke vil betale for barsel.⁵⁵ Uligheden mellem køn skal derfor anerkendes i internationale handels- og investeringsaftaler. Der skal i enhver handels- eller investeringsaftale indgå en analyse af, hvordan eventuelle liberaliseringer kan have en skævvredet og negativ indflydelse på tværs af køn. Det skal garanteres, at kvinder har adgang til ressourcer inden for samtlige sektorer - særligt velfærdsydelse.

⁴⁷ Smith, A. & Campling, L. (2017) Anchoring labour rights more effectively in EU trade agreements. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?anchoring-labour-rights-more&lang=en>

⁴⁸ European Trade Union Confederation (2017) ETUC Resolution for an EU progressive trade and investment policy. European Trade Union Confederation

⁴⁹ Smith, A. & Campling, L. (2017) Anchoring labour rights more effectively in EU trade agreements. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?anchoring-labour-rights-more&lang=en>

⁵⁰ Smith, A. & Campling, L. (2017) Anchoring labour rights more effectively in EU trade agreements. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?anchoring-labour-rights-more&lang=en>

⁵¹ Seattle2Brussels (2017) ETUC resolution for an EU progressive trade and investment policy. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?etuc-resolution-for-an-eu&lang=en>

⁵² 3F (2016) Fagligt og politisk grundlag. 3F

⁵³ Seattle2Brussels (2017) ETUC resolution for an EU progressive trade and investment policy. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?etuc-resolution-for-an-eu&lang=en>

⁵⁴ Williams, M. (2003) Gender Mainstreaming in the Multilateral Trade System - A handbook for policymakers and other stakeholders. The Commonwealth Secretariat

⁵⁵ World rainforest movement (2018) Impacts of large scale oil palm plantations on women - A collection of information. World rainforest movement

ANBEFALINGER

Negative konsekvenser for beskæftigelsen skal imødekommes, og midler hertil garanteres. Der skal udarbejdes planer sammen med fagforeninger og sociale partnere, som blandt andet kan finansieres gennem the European Globalisation Adjustment Fund. Arbejdere skal garanteres jobtræning og omskoling, så det er muligt at uddanne sig til nye sektorer i tilfælde af mistede arbejdspladser. Hertil kommer, at det er nødvendigt at opbygge bedre sociale systemer for at kunne modvirke de negative konsekvenser ved global handel og give monetær kompensation til dem, der mister deres arbejde ved ny konkurrenceudsættelse og liberalisering gennem handelsaftaler.⁵⁶ Lande i det Globale Nord skal betale for dette, når de indgår en aftale med lande i det Globale Syd.

Det bør være en forudsætning for at indgå i handelsaftaler, at partnerne har ratificeret og implementeret ILO-konventionerne. Det omhandler blandt andet retten til at danne fagforeninger og kollektive forhandlinger.⁵⁷ ILO-konventionerne er især vigtige i forhold til ligestilling og kvinders rettigheder.⁵⁸ Ligestilling skal garanteres gennem ILO-konvention 100 om ligeløn, Konvention 111 om diskrimination med hensyn til beskæftigelse og konvention 183 om beskyttelse af moderskabet.⁵⁹

Core Labour Standard+ (CLS+) skal inkluderes i aftaler. CLS+ inkluderer en løn, man kan leve af, reguleret arbejdstid samt sundheds- og sikkerhedsstandarder.⁶⁰

Det skal være muligt at træde ud af aftaler med lande, som ikke overholder ILO-konventionerne og CLS+. Der skal etableres bindende bestemmelser og arbejdskrafttvistbillægelse med mulighed for, at fagforeninger kan anlægge sager over for stater og investorer.⁶¹

Aftaler skal indeholde effektiv monitorering, håndhævelse og mulighed for sanktionering ved overtrædelse af arbejdstagerrettigheder og ILO-konventioner. Dette skal udføres af uafhængige institutioner og involvere de sociale partnere. Det kan faciliteres af for eksempel de interne rådgivende grupper⁶² og basere sig på ekspertisen af ILO's tilsynsmekanismer. Det skal ikke begrænses til bæredygtighedskapitler, men dække hele aftalen. Det kan suppleres af arbejderdrevet monitorering (som for eksempel udviklet af Electronics Watch, hvor arbejdstagerne selv kan rapportere om overtrædelser⁶³). Sanktioner kan være suspension af fordelene ved aftalen og bøder til overtrædende virksomheder.⁶⁴

Toldvæsenets muligheder for at spore og beslaglægge varer fremstillet ved børnearbejde og slaveri skal styrkes.

Investeringsaftaler skal indeholde præstationskrav, som udenlandske investorer skal leve op til. Det indebærer blandt andet krav om brug af lokal arbejdskraft.

Alle arbejdere skal behandles ens, og retten til ens betaling for ens arbejde må garanteres. Udenlandske arbejdstagere skal have samme rettigheder og løn som nationale. Lønninger og arbejdsforhold må være i overensstemmelse med lokale, sektorspecifikke aftaler. En klausul skal modvirke brugen af udenlandsk arbejdskraft under forhandlingsprocesser og tvistbilægelse.⁶⁵

Implementering af ILO's konvention om vold og chikane i arbejdslivet, som især skal beskytte kvinder mod vold.⁶⁶

⁵⁶ Seattle2Brussels (2017) ETUC resolution for an EU progressive trade and investment policy. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?etuc-resolution-for-an-eu&lang=en>

⁵⁷ Seattle2Brussels (2017) ETUC resolution for an EU progressive trade and investment policy. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?etuc-resolution-for-an-eu&lang=en>

⁵⁸ Seattle2Brussels (2017) ETUC resolution for an EU progressive trade and investment policy. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?etuc-resolution-for-an-eu&lang=en> og Smith, A. & Campling, L. (2017) Anchoring labour rights more effectively in EU trade agreements. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?anchoring-labour-rights-more&lang=en>

⁵⁹ Seattle2Brussels (2017) ETUC resolution for an EU progressive trade and investment policy. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?etuc-resolution-for-an-eu&lang=en>

⁶⁰ Smith, A. & Campling, L. (2017) Anchoring labour rights more effectively in EU trade agreements. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?anchoring-labour-rights-more&lang=en>

⁶¹ Alternative Trade Mandate Alliance (2013) The Alternative Trade Mandate

⁶² Se for eksempel Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg (2019) Den interne rådgivende gruppe EU/Colombia-Peru-Ecuador. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.eesc.europa.eu/da/sections-other-bodies/other/den-interne-raadgivende-gruppe-eu-colombia-peru-ecuador?i=portal.en.international-trade-monitoring-eu-colombia-peru-eu-dag>

⁶³ European Trade Union Confederation (2017) ETUC Resolution for an EU progressive trade and investment policy. European Trade Union Confederation

⁶⁴ Alternative Trade Mandate Alliance (2013) The Alternative Trade Mandate

⁶⁵ Seattle2Brussels (2017) ETUC resolution for an EU progressive trade and investment policy. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?etuc-resolution-for-an-eu&lang=en>

⁶⁶ International Labour Organisation (2019) Standard Setting Committee: violence and harassment in the world of work. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.ilo.org/ilc/ILCSessions/108/committees/violence-harassment/lang-en/index.htm>

4.

INTELLEKTUELLE EJENDOMSRETTIGHEDER

Intellektuelle ejendomsrettigheder og patenter har til formål at give private virksomheder ejerskab over alt fra frø og teknologi til medicin samt modvirke, at varer og opfindelser bliver anvendt eller solgt fra aktører udefra i en given periode. Disse regler er indført for at stimulere udvikling og innovation, men i praksis har de ofte den modsatte virkning.

Siden 1994 har WTO gennem TRIPS (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) indarbejdet intellektuelle ejendomsrettigheder i den globale handel, og mange handelsaftaler indeholder regler om implementering af patenter og intellektuelle rettigheder.⁶⁷ Hvis dette ikke sker, kan landene blive sanktioneret. TRIPS var den første aftale, der indførte globale standarder for intellektuel ejendomsret på planter, dyr og mikroorganismer. Med TRIPS er det ulovligt for landmænd at genanvende patenterede frø. TRIPS art. 27 giver dog regeringer mulighed for i princippet at nægte at udstede patenter, der truer menneskeliv, animalsk liv og planteliv samt sundhed eller risikerer at ødelægge miljøet.⁶⁸ Desuden bliver adgangen til medicin kompromitteret af foranstaltninger i TRIPS+ provisionen.⁶⁹

Det hævdes også af agroindustrien, at intellektuelle ejendomsrettigheder på frø kan anses som udenlandske investeringer, der skal beskyttes. Sager om patenter og ophavsret vil derfor kunne indklages af virksomhederne for en ISDS-domstol.⁷⁰

International Union for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV) trådte i kraft i 1968. UPOV har til formål at beskytte planter gennem intellektuel ejendomsret, som gør det ulovligt for landmænd at gemme, bytte og forædle frø. Budapest-traktaten blev vedtaget i 1977 og omhandler patenter på mikroorganismer, som alle parter skal anerkende som del af patentprocedurerne.⁷¹

Kapitel 20 i CETA Canada omhandler intellektuelle ejendomsrettigheder. Artikel 31 omhandler planter, og i den fastlægges, at Canada og EU skal samarbejde om at promovere og håndhæve UPOV. For at opfylde CETA bliver Canada nødt til at ændre sine love, så patentholdere kan søge påbud mod mistænkte krænkere, herunder landbrugere, som beskyldes for at bruge frø, der er patenterede, før det afgøres, om der har været en overtrædelse eller ej. Artikel 37 om håndhævelse af intellektuelle ejendomsrettigheder giver patentholdere større mulighed for at sagsøge for eksempel landbrugere, hvis de menes, at ville anvende patenterede frø. Kapitlet hedder "Foreløbige og forebyggende foranstaltninger", da domstole kan stoppe en formodet patentovertræder ved at beslaglægge frø, afgrøder og udstyr eller blokere vedkommendes bankkonto. Hvis en domstol anerkender et brud på patentet, kan den påbyde ødelæggelse af frø og afgrøder samt materialer til at producere dem.⁷²

Det nuværende regime hindrer vidensdeling, innovation og adgang og bør ikke være en del af handelsaftaler.⁷³ Patentregimet skal erstattes af retten til fælles goder, som viden, medicin og landbrugsressourcer. Retten til frø, land og vand og tilhørende viden skal have forrang over intellektuelle ejendomsrettigheder. Denne ret kom et skridt nærmere, da FN den 18. december 2018 vedtog Deklarationen om bønder og landarbejderes rettigheder. Næsten alle lande i Afrika og Asien støttede deklARATIONEN, mens europæiske lande og USA viste modstand og afstod fra at stemme.⁷⁴ Ifølge FN's fødevare- og landbrugsorganisation er genetisk diversitet i landbruget og dyreopdræt altafgørende for at garantere, at vores fødevareproduktion er i stand til at modstå klimaforandringerne.⁷⁵

⁶⁷ NOAH Friends of the Earth Denmark (2017) Earth Incorporated. NOAH Friends of the Earth Denmark

⁶⁸ World Trade Organisation (2015) Understanding the WTO. World Trade Organisation.

⁶⁹ Morin, J.-F. (2006) Tripping Up Trips Debates Ip and Health in Bilateral Agreements. International Journal of Intellectual Property Management, Vol. 1, No. 1-2, s. 37-53

⁷⁰ NOAH Friends of the Earth Denmark (2017) Earth Incorporated. NOAH Friends of the Earth Denmark

⁷¹ NOAH Friends of the Earth Denmark (2017) Earth Incorporated. NOAH Friends of the Earth Denmark

⁷² NOAH Friends of the Earth Denmark (2017) Earth Incorporated. NOAH Friends of the Earth Denmark

⁷³ Trade Justice Scotland Coalition (2017) Principles for a just trade system. Trade Justice Scotland Coalition

⁷⁴ FIAN (2018) The Declaration on the Rights of Peasants: A long overdue debt. Tilgæet 27. juli 2019 på https://www.fian.org/en/news/article/the_declaration_on_the_rights_of_peasants_a_long_overdue_debt/

⁷⁵ The Food and Agriculture Organization of the United Nations (2018) The State of Agricultural Commodity Markets 2018. Agricultural trade, climate change and food security. Rome

ANBEFALINGER

Patenter på liv skal forbydes for at garantere rettigheder og adgang til jord og frø. Handelsaftaler skal ikke som nu indeholde krav om intellektuelle rettigheder og patenter på frø. Det kræver udtrædelse af TRIPS(+), UPOV- og Budapest-traktaterne.

Verdens regeringer skal ratificere FN's Traktat om Plantege- netiske Ressourcer for Mad og Landbrug (IT PGFRA) og implemen- tere dens forpligtelser, der værner om retten til at opbevare og dele frø.

Forlængelser af data- og markedseksklusivitet skal forbydes, da det blandt andet kan forsinke lovmæssig godkendelse af ikke-patente- ret medicin.

“Ever greening” skal forbydes, så der ikke kan tages patent på ny brug af den samme slags medicin.

ALTERNATIVE ANBEFALINGER

Permanent moratorium på udvidelser af copyright, relaterede rettigheder og patentbetingelser samt kortere løbetider på paten- ter og copyright.

De “fleksible” muligheder inden for TRIPS som tvangslicense- ring og parallelimport skal udnyttes til fulde for at imødekomme medicin- og sundhedsbehov.⁷⁶

⁷⁶ Socialis, P. (2017) Towards a peoples charter on international trade agreements. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.bilaterals.org/?towards-a-peoples-charter-on-35504&lang=en>

5.

INVESTERINGER OG INVESTERINGSBESKYTTELSE

Investeringer kan under de rette omstændigheder være et middel til bæredygtig og retfærdig udvikling, for eksempel gennem investeringer i den grønne omstilling og bedre sundhedsydelse. Den nuværende investeringspolitik har desværre ikke tilstrækkeligt blik for dette og udgør i stedet en ensidet, blind beskyttelse af investorers rettigheder, som ofte er direkte skadelige for eksempelvis arbejderrettigheder, klimaet og fødevarerstandarder.

Der eksisterer i dag næsten 2.500 gældende investeringsaftaler på verdensplan.⁷⁷ Disse aftaler indeholder regler, der giver særrettigheder til udenlandske investorer, der har til formål at beskytte deres investeringer og give dem mulighed for at forsvare sig mod ekspropriering og diskrimination. De håndhæves ved hjælp af voldgiftsmekanismer, der går under navne som investor-stat tvistbilæggelse (Investor-State Dispute Settlement (ISDS)) og Investment Court System (ICS). Gennem disse mekanismer kan udenlandske investorer anlægge søgsmål mod stater for at udfordre lovgivning, de er utilfredse med. Det lovmæssige grundlag er oftest så vagt formuleret, at der i praksis er meget få grænser for, hvilke typer søgsmål udenlandske investorer kan få medhold i. Paragraffer der refererer til retfærdig og lige behandling er de oftest benyttede, da de giver de videste rammer for søgsmål. Det viser, at opfattelsen om investeringsbeskyttelse kun som omhandlende det at beskytte udenlandske investorer imod at blive ringere behandlet end nationale er forkert. Paragraffen er blevet tolket som en stats forpligtelse til at sørge for et "stabilt forretningsmiljø" og investorers beskyttelse mod såkaldt "indirekte ekspropriation".⁷⁸ Begge dele giver investorer muligheden for at udfordre national regulering og blive kompenseret for konsekvenserne af demokratisk vedtaget lovgivning.⁷⁹

Investeringsbeskyttelse kan ikke kun tvinge stater til at betale for at lovgive demokratisk. Selve truslen om søgsmål kan føre til et reguleringsschill, hvor stater afholder sig fra at indføre lovgivning af frygt for søgsmål i milliardklassen. På denne måde lægger investeringsbeskyttelse et pres på staternes reelle mulighed for at regulere.⁸⁰

At der er tale om en voldgiftsmekanisme betyder, at der ikke er tale om en særligt udpeget domstol med upartiske dommere. I stedet

skal sagerne afgøres ved, at begge parter udpeger dommere, hvilket medfører store problemer med upartiskhed. De udpegede dommere er oftest specialister i erhvervsjura, som samtidig primært har større selskaber som kunder, og derfor har dommerne et incitament til at dømme på en måde, der skaber præcedens for mere udvidet brug af ISDS-søgsmål i fremtiden. Dette har ført til, at rammerne for, hvilke statslige handlinger der anses for et brud mod investeringsaftaler, og hvilke aktiviteter, der anses for at være investeringer, er blevet udvidet over tid.⁸¹

Der er ingen empirisk evidens for, at investeringsbeskyttelse har en positiv effekt på beslutninger om udenlandske investeringer.⁸² På trods af dette skaber ISDS og lignende systemer en diskriminerende retspleje, der ændrer den politiske magtbalance i et givent land til udenlandske investorers fordel. De aktører, der oftest benytter sig af udenlandske investeringer - den globale finansielle sektor og transnationale virksomheder i almindelighed - får i praksis en disproportional medindflydelse på nationale politiske beslutninger, der burde vedtages efter princippet om en person, en stemme.

Også på multilateralt niveau føres der en investeringspolitik, der lægger mere magt i hænderne på multinationale selskaber og investeringsfonde på bekostning af magten hos demokratisk valgte parlamenter og regeringer. I WTO's TRIMs-aftale (Agreement on Trade-related Investment Measures) blev parterne enige om at forbyde nationale investeringspolitikker, der havde potentielt forvrængede effekt på international handel. Dette medførte blandt andet, at staters muligheder for at skabe lokal udvikling og en fair fordeling af investeringens profit gennem krav om lokalt indhold blev indskrænket.⁸³

I stedet for at tildele investorer demokratisk problematiske særrettigheder bør investeringspolitik medvirke til, at udenlandske investeringer kommer lokalbefolkninger til gode og bidrager til miljømæssig og social bæredygtighed. I tilfælde, hvor man mener, at et retssystem er for dårligt for investorer, må man arbejde for bedre nationale og internationale retssystemer, der gælder for alle naturlige og juridiske personer.

⁷⁷ United Nations Conference on Trade and Development (2019) International Investment Agreements Navigator. UNCTAD Investment Policy Hub

⁷⁸ UNCTAD (2012) Fair and Equitable Treatment: A sequel, UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements II, New York and Geneva

⁷⁹ Som eksempel se Comprehensive Economic and Trade Agreement, art. 8.10 og 8.12. Tilgængelig på <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/ceta-chapter-by-chapter/>.

⁸⁰ Tienhaara, K. (2011) Regulatory chill and the threat of arbitration: A view from political science in Brown, C. og Miles, K. (red.) Evolution in Investment Treaty Law and Arbitration. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 606–628. doi: 10.1017/CBO9781139043809.034.

⁸¹ Ankersmit, L. (2017) Towards a more diligent and sustainable system of investment protection. ClientEarth, s. 5

⁸² Poulsen, L. N. S. (2010) The Importance of BITs for Foreign Direct Investment and Political Risk Insurance: Revisiting the Evidence. Yearbook on International Investment Law and Policy 2009/2010, s. 539–574

⁸³ World Trade Organisation (2019) A Summary of the Final Act of the Uruguay Round. Tilgæet 27. juli 2019 på https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/ursum_e.htm#Agreement. Se "Agreement on Trade Related Aspects of Investment Measures"

ANBEFALINGER

Afskaffelse af investeringsbeskyttelse. Alle investeringsaftaler, der indeholder investeringsbeskyttelse eller på anden vis diskriminerer mellem inden- og udenlandske investorer, samt mellem investorer og påvirkede borgere, bør ophæves. Ophævelsen af de omtalte investeringsaftaler kan implementeres mest effektivt ved hjælp af en multilateral traktat omfattende alle lande, der er underskriver på en eller flere bilaterale investeringsaftaler.⁸⁴ Det oplagte forum til at forhandle en sådan aftale er FN's komité for international handelsret (UNCITRAL), der allerede har etableret en arbejdsgruppe for ISDS-reform. Her bør stater modsige sig EU-Kommissionens forslag om en multilateral investeringsdomstol (MIC) og i stedet arbejde for fjernelse af investeringsbeskyttelse.⁸⁵

Ophævelse eller udtrædelse af TRIMs-aftalen. Det bør være muligt for stater, særligt i det Globale Syd, at føre investeringspolitik, der gavner bæredygtighed og en fair fordeling af velstanden. Det er optimalt, hvis en ophævelse sker gennem en multilateral aftale.

Præstationskrav til investorer, der garanterer social og miljømæssig bæredygtighed. Det skal være muligt for enkelte stater at stille betingelser om eksempelvis lokal indkøbspolitik, brug af lokal arbejdskraft, miljøbeskyttelse, overførelse af viden og teknologi samt andre tiltag, der har til formål at sænke uligheden eller vurderes at være i samfundets interesse.

Bindende forpligtelser til investorer på menneskerettigheds- og miljøområdet. Investeringsaftaler bør indeholde en række grundlæggende, bindende forpligtelser, for eksempel at overholde menneskerettigheder, undgå korruption og påtage sig miljøhensyn. Disse forpligtelser bør monitoreres af et uafhængigt organ og håndhæves med økonomiske og juridiske sanktioner.

Større gennemsigtighed om direkte udenlandske investeringer.

Alle investeringer bør registreres og monitoreres med offentlig adgang til informationerne. Denne information bør som minimum inkludere de investerende juridiske personer, disses ejerskabsforhold, investeringers finansielle størrelse, generel beskrivelse af investeringen inklusiv berørte områder, samt adgang til resultater af ovennævnte monitoring med hensyn til menneskerettigheder og miljø.

Juridisk bindende regler for frit, forudgående og informeret samtykke fra berørte borgere. Der bør stilles specifikke og vidtgående kriterier, der betyder, at berørte lokalsamfund inddrages og har mulighed for at afvise investeringsprojekter.

⁸⁴ For en indledende motivation og forklaring, se Transport & Environment, Center for International Environmental Law, ClientEarth og SOMO (2018) Reform Options for ISDS. Tilgængelig på <https://www.somo.nl/wp-content/uploads/sites/2/2018/04/UNCITRAL-recs-and-justification-final.pdf>

⁸⁵ For et overblik over forslaget, se Europa-Kommissionen (2017) Factsheet on the Multilateral Investment Court. Tilgængelig på http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/september/tradoc_156042.pdf. For EU's fulde forslag til UNCITRAL, se United Nations General Assembly (2019) Submission of the European Union and its Member States: Establishing a standing mechanism for the settlement of international investment disputes. UN Document nr. A/CN.9/WG.III/WP.159/Add.1. Tilgængelig på <http://undocs.org/en/A/CN.9/WG.III/WP.159/Add.1>.

ALTERNATIVE ANBEFALINGER

Indtil det lykkes at ophæve investeringsbeskyttelsesmekanismer, bør mekanismen reformeres ved hjælp af tiltag, der medfører at mekanismen behandler borgere, stater og nationale investorer på lige fod med transnationale investorer gennem:

En styrkelse af stater mulighed for bringe modkrav i en voldgiftssag om investeringsbeskyttelse. I dag er dette formelt set tilladt under mange af de mest anvendte voldgiftsinstitutioner, men det møder store juridiske forhindringer under de nuværende investeringsaftaler og -voldgiftsinstitutioner, der er meget uklare på området. Stater får derfor aldrig medhold i praksis.⁸⁶ Bilaterale investeringsaftaler bør eksplicit tillade modkrav fra stater.

En klausul for udtømmelse af lokale retsmidler. Klausulen pålægger investorer at udtømme de nationale, juridiske muligheder, før et søgsmål baseret på investeringsbeskyttelse kan anlægges mod staten.

En samfundsinteressemæssig undtagelsesklausul. Klausulen udelukker på forhånd sager baseret på lovgivning, der beskytter almenvellets interesse, eksempelvis ved at undtage områder som miljø, menneskerettigheder og forbrugerbeskyttelse.

Udbredelsen af den såkaldte "rene hænder klausul" i flere investeringsaftaler. Klausulen forhindrer investorer i at bringe krav under investeringsbeskyttelse, hvis den pågældende investering har overtrådt national eller international lovgivning.⁸⁷

Åbning for deltagelse af tredje part i sager, såfremt parten kan påvise en direkte forbindelse til den pågældende sag. Eksempler på tredje parter kan være civilsamfundsorganisationer, eller en gruppe af borgere, der er direkte påvirket af investeringen.

Ingen anerkendelse af indirekte ekspropriation som omfattet af investeringsbeskyttelse. Indirekte ekspropriation er blevet tolket som at omfatte fremtidig forventet indtjening, hvorfor al lovgivning, der er i modstrid mod en investors interesser, potentielt kan være genstand for søgsmål.

⁸⁶ Farmer, K. B. (2016) The Best Defence is a Good Offense: State Counterclaims in Investment Treaty Arbitration. Victoria University of Wellington, s. 51-52.

⁸⁷ Allerede eksisterende eksempler findes i: Model Text for the Indian Bilateral Investment Treaty, art. 11; Reciprocal Investment Promotion and Protection Agreement, Morocco-Nigeria, art. 14; Comprehensive Economic and Trade Agreement, art. 8.18.3, jf. Transport & Environment, Center for International Environmental Law, ClientEarth og SOMO (2018) Reform Options for ISDS

6.

KLIMA OG ENERGI

EU's handels- og investeringspolitik modarbejder de klimatiltag, der tages nationalt og EU's egne klimapolitikker. EU er en del af Energichartertraktaten (ECT), som ud over at promovere åbne markeder og handel på energiområdet, også søger at beskytte udenlandske investeringer gennem ISDS^{88,89}. ECT er den aftale, der har udløst flest ISDS-sager, og antallet er eksploderet^{90,91}. Derudover lancerede EU-Kommissionen i februar 2015 sit forslag til en europæisk Energiunion. Unionen indeholder emner som forsyningssikkerhed, energieffektivitet, emissionsreduktioner, integration af EU's energimarked samt research og innovation. Med Energiunionen ønsker EU at etablere et europæisk indre energimarked samt at liberalisere det. Det medfører en stærk kobling mellem handel, energi og klima. Det står tydeligt i Energiunionen, at EU vil promovere gasinfrastruktur og ønsker at fjerne forhindringer for gaseksport fra USA til EU. Ifølge Kommissionen er det også en prioritet i Energiunionen at forhandle energi i handelsaftaler og udvikle partnerskaber med lande som USA og Canada – store eksportører af skifergas.^{92,93} EU's handelspolitik er dermed gennem udbygningen af fossil infrastruktur og fortsat facilitering af fossil energiimport med til at opretholde EU's afhængighed af fossile brændsler.

Den globale varetransport bidrager til en stadigt større andel af de globale drivhusgasudledninger – fortsætter udviklingen som hidtil, vil skibs- og luftfart samlet udgøre 40 % af de globale CO₂-udledninger i 2050.⁹⁴ Dette er særligt problematisk, da udledninger fra skibsfart og flytrafik ikke adresseres af Paris-aftalens nationalt bestemte handlingsplaner.

Desuden er det de varer, der er mest klimaskadelige, der oftest liberaliseres.⁹⁵ De nuværende handelsmønstre er også med til at facilitere, at EU og mange andre økonomier i det Globale Nord outsourcer en stor del af deres klimaaftryk. Disse økonomier importerer flere drivhusgastunge varer, end de eksporterer.⁹⁶ Det betyder, at ansvaret for at reducere udledningerne i stigende grad tilfalder nyere industrilande, selv om en væsentlig andel af disse udledninger benyttes til at imødekomme overforbruget i det Globale Nord. Dette er både uretfærdigt og ineffektivt, eftersom den grønne omstilling i så fald skal gennemføres af de lande, der har ringere økonomiske forudsætninger for det.

Handelspolitikken giver mulighed for at accelerere den globale grønne omstilling ved at skabe bedre vilkår for overførelsen af grøn teknologi. Dette bør imidlertid gøres med den globale ulighed og det Globale Nords historiske ansvar for øje. Handel og investeringer bør garantere alle lande muligheder for at anvende billig grøn teknologi i deres omstilling.

⁸⁸ NOAH Friends of the Earth Denmark (2015) Handel vs. Klima. NOAH Friends of the Earth Denmark

⁸⁹ Knickerbocker, T. (2019) The Energy Charter Treaty, a case study of 'business as usual' in the energy sector. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.euractiv.com/section/energy/opinion/the-energy-charter-treaty-a-case-study-of-business-as-usual-in-the-energy-sector/>

⁹⁰ Der blev anlagt 19 sager de første 10 af aftalen (1998-2008), mens der er blevet anlagt 75 søgsmål fra 2013-2017

⁹¹ Eberhardt, P.; Olivet, C.; Steinfors, L. (2018) One Treaty to rule them all: The ever-expanding Energy Charter Treaty and the power it gives corporations to halt the energy transition. Corporate Europe Observatory og Transnational Institute

⁹² NOAH Friends of the Earth Denmark (2015) Handel vs. Klima. NOAH Friends of the Earth Denmark

⁹³ Cingotti, N.; Eberhardt, P.; Feodoroff, T.; Simon, A.; Solomon, I. (2014) No Fracking Way: how the EU-US trade agreement risks expanding fracking. Attac, Corporate Europe Observatory, Friends of the Earth Europe, Transnational Institute, Sierra Club, Powershift og Blue Planet Project

⁹⁴ Comes, M., Graichen, J., Siemons, A. og Cook, V. (2015) Emission Reduction Targets for International Aviation and Shipping. Europa-Parlamentet

⁹⁵ Det omhandler blandt andet varer som biler, animalske produkter og føder og skifergas

⁹⁶ Overblik over data tilgængelig hos Global Carbon Atlas, se <http://www.globalcarbonatlas.org/en/CO2-emissions>. Opdateret fra Peters, G.P., Minx, J.C., Weber, L., og Edenhofer, O. (2011) Growth in emission transfers via international trade from 1990 to 2008. Proceedings of the National Academy of Sciences USA, 108(21), s. 8903-8908. DOI:10.1073/pnas.1006388108. For en forklaring af problemet omkring forbrugsbaserede udledningsestimater, se Peters, G.P., Davis, S.J. og Andrew, R. (2012) A synthesis of carbon in international trade. Biogeosciences, 9, s. 3247-3276. DOI: 10.5194/bg-9-3247-2012

ANBEFALINGER

Opsige Energichartertraktaten.

Der bør indføres beskatning af drivhusgasudledningen forbundet med transport, der pålægges produktet som told ved grænsen.

Eftersom handelsaftaler i forvejen regulerer varer, der krydser internationale grænser ud fra en lang række hensyn, er det et oplagt sted at indføre en sådan skat. Det er optimalt, hvis et sådant afgiftssystem indføres multilateralt.

Der bør indføres et forbud mod direkte udenlandske investeringer i fossil infrastruktur og storskala-biomasse. Bilaterale investeringsaftaler bør indeholde en liste over typer af infrastrukturprojekter, der ikke er tilladt, eksempelvis kulminer, fossile kraftværker, olie- og gasledninger.

Direkte subsidier til vedvarende energi⁹⁷ bør eksplicit undtages fra handelstvister. Dette kan opnås gennem vedtagelsen af såkaldte carve-outs i handelsaftaler⁹⁸, mens muligheden for at vedtage et generelt carve-out i WTO også bør undersøges.

Ratificering og stadig opfyldelse af Paris-aftalens mål må være en forudsætning for bilaterale handels- og investeringsaftaler. Ud over at Paris-aftalen skrives ind i aftaler som gældende forudsætning, bør dette samtidig håndhæves ved hjælp af klausuler, der stiller handelsaftalen i bero, såfremt partnere til aftalen ikke følger de nationale handlingsplaner for drivhusgasreduktion, der indberettes til UNFCCC under Paris-aftalen.⁹⁹ Lignende klausuler bør også gøre sig gældende for landenes bidrag til klimafinansiering. Denne klausul bør håndhæves ved oprettelse og henvisning til et uafhængigt organ af forskere, der vurderer de enkelte landes opfyldelse af krav baseret på information givet til UNFCCC.

Klimaaftryk bør eksplicit anerkendes i WTO som et legitimt, objektive kriterie for staters regulering af handel med varer og tjenester. En sådan regulering er muligvis tilladt under GATT art. 20, men er præget af juridisk usikkerhed og har aldrig været prøvet ved en domstol.¹⁰⁰ En multilateral aftale bør eksplicit tillade hensyn til klimaforandringer som en legitim grund under GATT art. 20.

Handelspolitik bør facilitere overførelse af grøn teknologi.

Vedvarende energiteknologi bør enten blive undtaget fra at kunne beskyttes af patenter, eller påføres tvungen licensering, hvorigennem patentindehaveren pålægges at udstede en licens mod en statslig eller mellemstatslig bestemt pris (se kapitel 4 om Intellektuelle ejendomsrettigheder).

⁹⁷ Inkluderer ikke storskala bioenergi, fossil energi med CCS, og storskala vandkraft.

⁹⁸ Sierra Club (2016) Discussion Paper: A New, Climate-Friendly Approach to Trade. Sierra Club, s. 7

⁹⁸ Disse nationale handlingsmål bør selvfølgelig være baseret på et CO₂-budget, der er i overensstemmelse med landets retfærdige bidrag til en reduktion, der holder verden under en stigning på 1.5 °C mht. det førindustrielle niveau

⁹⁹ Disse nationale handlingsmål bør selvfølgelig være baseret på et CO₂-budget, der er i overensstemmelse med landets retfærdige bidrag til en reduktion, der holder verden under en stigning på 1.5 °C mht. det førindustrielle niveau

¹⁰⁰ Food and Agriculture Organisation of the United Nations (2018) The State of Agricultural Commodity Markets 2018. Agricultural trade, climate change and food security. Rome: Food and Agriculture Organisation of the United Nations

ALTERNATIVE ANBEFALINGER

Handel og investeringer i vedvarende energi og energisystemer bør favoriseres over fossil og bioenergi gennem differentierede tariffer. Dette forslag har en social slagside, da den overvejende del af denne teknologi produceres og designes i det Globale Nord. Overførelse af grøn teknologi er derfor at foretrække. Skulle dette tiltag gennemføres understreger vi i særlig grad, at det bør ske i sammenhæng med andre tiltag, der søger at reducere de ulige handelsforhold, der kendetegner det nuværende handelssystem.

Der bør indføres forbud mod subsidier til fossile brændsler og storskala-bioenergi. Handelsaftaler er ikke det mest optimale sted at indføre et sådant forbud, da reguleringer af drivhusgasudledninger burde have egne internationale traktater. Såfremt dette ikke er muligt, er et sådan forbud i handelsaftaler dog en positiv udvikling.

En toldsats baseret på varens klimaaftryk gennem hele livscyklussen (kendt som 'carbon border tax adjustment') bør kunne indføres. Dette er ikke nødvendigt i tilfælde af handel mellem lande, der begge har tilstrækkelig klimaregulering. Skulle lande i fremtiden vælge at implementere tilstrækkelig regulering, skal det være muligt at pålægge lande med slappere lovgivning told, for at forhindre et kapløb mod bunden for klimaafgifter og -regulering. Det kræver formentlig en ændring af WTO-reglerne om regulering baseret på ikke-inkorporerede processer og produktionsmetoder.¹⁰¹

¹⁰¹ Elbehri, A., Genest, A., og Burfisher, M. (2011) Global Action on Climate Change in Agriculture: Linkages to Food Security, Markets and Trade Policies in Developing Countries. Rome: Food and Agriculture Organisation of the United Nations, s. 49

7.

LANDBRUG OG FØDEVARER

Fødevarer og de ressourcer, der skal til for at producere dem, indgår i større grad på et globalt marked især efter WTO's Aftale om Landbrug fra 1995.¹⁰² På trods af en øget indtrædelse på det globale marked og de medhørende liberaliseringer, er det den sektor, der stadig er dækket mest af told og kvoter, og hvor der eksisterer mange tekniske handelshindringer (forskellige standarder og godkendte produktionsmetoder), som derfor også ofte spænder ben for forhandlingerne. De mest handlede landbrugsprodukter på verdensplan er hvede, majs, ris, sukker, mejeriprodukter, sojabønner, oksekød, fjerkræ, svinekød og fisk. Det er samtidig nogle af de mest miljø- og klimaskadelige landbrugsvarer.¹⁰³

Værdien af den globale fødevarereksport blev femdoblet fra 1990 til 2014 genereret primært af handels- og investeringsaftaler under verdenshandelsorganisationen WTO og bilateralt. I 2016 udgjorde EU's import af fødevarerprodukter 39 % af den samlede globale importværdi og 41 % af den samlede værdi af eksport. EU er således den største spiller på det globale fødevaremarked.¹⁰⁴

Lande i det Globale Syd deltager også i højere grad med landbrugsvarer på det internationale marked. For de mindst udviklede lande er importen vokset hurtigere end eksporten.¹⁰⁵ Fokus på eksportorienteret vækst har medført åbning af markederne i det Globale Syd, hvilket har forvandlet produktionen til at have fokus på eksportorienterede cash crops i stedet for hjemmemarkeder. Samtidig har det Globale Nord kunnet dumpe sine varer i det Globale Syd med støtte fra landbrugs-subsidier. Det har udkonkurreret bønder i Syd og var medvirkende årsag til fødevarerkrisen i 2008, da priserne på importerede fødevarer steg, og hjemmemarkederne var forsvundet. EU's fødevarerproducenter har derfor fortsat kunne vokse trods overproduktion.¹⁰⁶

Regler og aftaler under WTO kunne bruges til at fremme sunde og miljøvenlige fødevarer, men fortolkningen går sjældent i den retning. Ifølge bilag 2 til Aftalen om Landbrug er det muligt at promovere forskning og udvikling og sprede "transformative teknologier", ligesom at alle lande har ret til at beskytte menneskers, dyrs og planters sundhed og miljøet gennem implementering af regler og standarder

(sanitære og fytosanitære foranstaltninger). I praksis bruges principperne om mest begunstigede nation og national behandling dog til at modvirke det. WTO henviser desuden til blandt andet regler under FAO/WHO Codex Alimentarius Commission, hvis standarder ikke er tilstrækkelige og sjældent møder det europæiske niveau.¹⁰⁷

Som handelssystemet er nu, skal landbrug og fødevarer undtages herfra. Langt det meste mad produceres stadig lokalt og handles ikke på globale markeder. Således bliver 70 % af verdens befolkning hovedsageligt brødfødt gennem lokale madsystemer, hvor mad produceres på mindre jordbrug. Denne produktion anvender kun 25 % af de ressourcer, der anvendes til den samlede fødevarerproduktion.¹⁰⁸

Den globale handel med landbrugsvarer skal indskrænkes for at gøre det muligt for lande at udvikle deres egne fødevarer-systemer og mindske det Globale Nords resourcefordaftryk. Sektoren skal bestå af korte, lokale og mangfoldige forsyningskæder og markeder. Især lande i det Globale Syd skal have rum til at udvikle lokale og regionale fødevarer-kæder og -markeder, der kan bidrage til at opbygge lokale, robuste fødevarereserver og -systemer og brødføde deres egne befolkninger. Dette skal også sikre mere stabile priser. Produktionen af fødevarer skal demokratiseres og lokaliseres, så adgang til mad og ressourcer ikke afgøres af international handel, konkurrence og megafusioner, men gennem selvbestemmelse over egen produktion. Europæiske detailvirksomheder skal ikke kunne købe billige produkter med lave standarder på verdensmarkedet.

Fødevarerpriserne skal afspejle varernes reelle omkostninger og medtage miljømæssige og sociale eksternaliteter. Disse eksternaliteter skal betales af forurenere, og indtægterne bruges til udviklingen af et bæredygtigt landbrug. Mange af de produkter, der i dag importeres, kan produceres lokalt, hvilket vil være mere bæredygtigt og give muligheder for flere lokale producenter. Mærkningsordninger løser ikke de nuværende problemer, men lader i stedet forbrugere i det Globale Nord tro, at overforbrug kan løses gennem indkøbsvaner. Samtidig skal billig mad, som producenterne ikke kan leve af, ikke substituere sociale politikker, men producenter skal garanteres ordentlige priser.

¹⁰² World Trade Organisation (2015) Understanding the WTO. World Trade Organisation

¹⁰³ OECD & FAO (2019) OECD-FAO Agricultural Outlook 1990-2028, by commodity. Tilgået 19. juli 2019 på https://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?QueryId=84948&vh=0000&vf=0&l&il=&lang=en&_ga=2.167377278.1977840233.1547058305-237214042.1547058305#

¹⁰⁴ Food and Agriculture Organisation of the United Nations (2018) The State of Agricultural Commodity Markets 2018. Agricultural trade, climate change and food security. Rome: Food and Agriculture Organisation of the United Nations

¹⁰⁵ Food and Agriculture Organisation of the United Nations (2018) The State of Agricultural Commodity Markets 2018. Agricultural trade, climate change and food security. Rome: Food and Agriculture Organisation of the United Nations

¹⁰⁶ Magdoff, F. & Tokar, B. (2010) Agriculture and Food in Crisis: Conflict, Resistance, and Renewal. Monthly Review Press

¹⁰⁷ Friends of the Earth International (2003) Trade and people's food sovereignty. Friends of the Earth International

¹⁰⁸ ETC Group (2017) Who Will Feed Us. The Peasant Food Web vs. The Industrial Food Chain. ETC Group

Ligeledes er landbrugssektoren et afgørende område i relation til ligestilling, da kvinder verden over er primære aktører i madproduktion og -distribution især på småskalaniveau.¹⁰⁹ De er derfor også yderligere udsat, når handelsaftaler åbner for import og eksport af billige fødevarer, der har en negativ indflydelse på lokal fødevarerproduktion. Ligeledes åbner de fleste handelsaftaler for udenlandske investeringer i land, hvilke som oftest medfører en lang række problemer om rettighed og adgang til jord blandt andet. Da kvinder over hele verden er de primære jorddyrkere, er de dermed ekstra udsat, når der foregår enorme handler om jord, hvor deres ejerskab negligeres, og de derfor bliver tvunget fra deres land og levebrød.¹¹⁰

ANBEFALINGER

Miljømæssigt skadelige landbrugsvarer skal ikke liberaliseres.

Told og kvoter skal bruges til at promovere handel med økologisk og bæredygtig mad – ikke mere oksekød, soja (Mercosur-aftalen) og palmeolie (CEPA-aftalen). Ikke-bæredygtige produkter skal derfor pålægges told. Dette kan også reguleres ved grænserne.

Eksportsubsidier og direkte produktions- eller hektarstøtte i alle former skal udfases.

Det skal være med til at modvirke dumping af fødevarerpriser.¹¹¹ Gennem WTO har lande forpligtet sig hertil,¹¹² men teknikaliteter har ladet EU beholde sin landbrugsstøtte.¹¹³

Lokale markeder skal beskyttes gennem højere tariffer og lavere importkvoter. Desuden skal EU indføre lavere tariffer på forarbejdede og økologiske varer fra det Globale Syd.

Handelsaftaler skal indeholde krav om høje miljø- og dyrevelfærdsstandarder.

De skal baseres på forsigtighedsprincippet og farm-to-fork tilgangen og ikke Codex Alimentarius-standarder, som i stedet skal reformeres.¹¹⁴ Dette kan reguleres gennem told ved grænsen, så varer med dårligere standarder ikke importeres (præferenceadgang).

Produktions- og forarbejdningsmetoder skal anerkendes som legitime grunde til at nægte markedsadgang. Det omfatter blandt andet GMO og brugen af hormoner i oksekød.

¹⁰⁹ Food and Agriculture Organisation of the United Nations (2011) The State of Food and Agriculture. Food and Agriculture Organisation of the United Nations

¹¹⁰ World rainforest movement (2018) Impacts of large scale oil palm plantations on women – A collection of information. World rainforest movement

¹¹¹ Friends of the Earth International (2003) Trade and people's food sovereignty. Friends of the Earth International

¹¹² World Trade Organisation (2015) Understanding the WTO. World Trade Organisation

¹¹³ Tandon, Y. (2015) Trade is War. OR Books, s. 39

¹¹⁴ Friends of the Earth International (2003) Trade and people's food sovereignty. Friends of the Earth International

8.

MENNESKERETTIGHEDER

I 2017 blev der i gennemsnit dræbt fire menneskerettigheds- og miljøforkæmpere om ugen.¹¹⁵ Problemer med klimaeffekter, datasikkerhed, privatliv, moderne slaveri og skatteunddragelse er eksempler på hyppigt forekommende konsekvenser af mange transnationale økonomiske aktiviteter, og fælles for dem er, at de gør det sværere for stater at leve op til staternes menneskerettighedsforpligtelser — særligt de økonomiske og sociale rettigheder.¹¹⁶

ANBEFALINGER

Der bør vedtages en international traktat, som pålægger transnationale virksomheder juridisk bindende ansvar for de menneskerettigheder, der er anerkendt i international lov.¹¹⁷ I denne traktat bør det klart indgå, at traktaten har forrang over handels- og investeringsaftaler. Der er igangværende forhandlinger om en sådan traktat under en åben arbejdsgruppe i FN's menneskerettighedsråd.¹¹⁸

Handels- og investeringsaftaler bør kun indgås med lande, der har ratificeret alle FN's kernekonventioner om menneskerettigheder. Hvis ovenstående traktat bliver vedtaget, bør ratificering af denne ligeledes indgå som forudsætning for handels- og investeringsaftaler.

På nationalt niveau bør lande udforme og vedtage en lov om nødvendig omhu på menneskerettighedsområdet. En sådan lov pålægger virksomheder at tage skridt for at garantere, der ikke sker menneskerettighedskrænkelser i deres leverancekæder — uagtet om

underleverandøren er en anden virksomhed, og om den økonomiske aktivitet ligger i udlandet. Et eksempel er Loi de Vigilance, der allerede er vedtaget i Frankrig.¹¹⁹ I Danmark har et lignende beslutningsforslag været fremsat af Alternativet, Enhedslisten og SF.¹²⁰

Menneskerettighedskonventioner skal have forrang. Der bør tilføres en paragraf til nye og eksisterende handels- og investeringsaftaler, der giver forrang til menneskerettighedskonventioner samt disse konventioners implementering i national lovgivning og mulighed for sanktionering ved overtrædelse.

Der skal udføres menneskeretlige konsekvensanalyser. Ved forhandlinger eller genforhandlinger af handels- og investeringsaftaler bør der pålægges et krav om en menneskeretlig konsekvensanalyse, der publiceres til offentligheden og indgår som en central del af den offentlige og parlamentariske debat om aftalerne.

¹¹⁵ Global Witness (2018) At what cost? Irresponsible business and the murder of land and environmental defenders in 2017. Tilgået 19. juli 2019 på <https://www.globalwitness.org/es/campaigns/environmental-activists/at-what-cost/>

¹¹⁶ For et bredt og udførligt overblik, se Business and Human Rights Resource Centre (2019) Discover Big Issues. Business and Human Rights Resource Centre. Tilgået 30.04.2019 på <https://www.business-human-rights.org/en/discover-big-issues>

¹¹⁷ For en oversigt over menneskerettigheder, som gælder overvejende internationalt i kraft af FN's kernekonventioner, se Institut for Menneskerettigheder (2019) FN's Menneskerettighedssystem. København: Institut for Menneskerettigheder. Tilgået 30.04.2019 på <https://menneskeret.dk/om-os/menneskerettigheder/menneskerettigheder-fn/fns-menneskerettighedssystem>

¹¹⁸ OHCHR (2019) Open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights. Genève: United Nations Human Rights Council. Tilgået 30.04.2019 på <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/WGTransCorp/Pages/IGWGOntNC.aspx>

¹¹⁹ Sherpa (2019) Loi sur le devoir de vigilance. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.asso-sherpa.org/nos-actions/proposition-de-loi-devoir-de-vigilance>

¹²⁰ B 82 Samling 2018/19 1 "Forslag til folketingsbeslutning om at gøre det lovpligtigt for virksomheder at udøve nødvendig omhu på menneskerettighedsområdet og om indførelse af effektive retsmidler", se <https://www.ft.dk/samling/20181/beslutningsforslag/b82/index.htm>

9.

OFFENTLIGE TJENESTER OG INDKØB

Handelspolitikken har fået større og større indflydelse på offentlige tjenester og indkøbspolitikker: gennem de aftaler, som EU forhandler, gennem WTO's regler på området, som ligger i den multilaterale aftale GATS, og gennem EU's interne regler for det indre marked.

Handelsaftalerne øger markedsadgangen for udenlandske private serviceudbydere og gør det sværere at afprivatisere, når tjenesteydelser først er privatiseret. CETA eksemplificerer dette, hvor især fem klausuler liberaliserer den offentlige velfærd. Den første er klausulen om markedsadgang (art. 8.4 og 9.6)¹²¹, der forbyder regeringer at begrænse udenlandske private serviceudbydere markedsadgang, som ellers kunne ske gennem for eksempel kvoter for antal udbydere, såkaldte 'economic needs tests' (økonomiske krav til blandt andet indenlandsk forbrug og grad af markedsmætning), grænser for udenlandsk kapital i lokale firmaer eller krav om, at udbyderen skal antage en bestemt juridisk form såsom non-profit.¹²² Andre problematiske klausuler er national behandling (art. 8.6 og 9.3), mest begunstigede nation (art. 8.7 og 9.5), fair og lige behandling¹²³ (art. 8.10) og præstationskrav (art. 8.5). Disse fire paragraffer stiller private, transnationale serviceudbydere stærkt, fordi de gør det svært at prioritere lokale hensyn og stille socialt begrundede krav til virksomhederne, og fordi de ruster selskaberne med truslen om ISDS-søgsmål.¹²⁴

Kun to områder er undtaget liberaliseringsreglerne i CETA. Den ene undtagelse er ydelser 'supplied in the exercise of governmental authority' (art. 9.1). Det betyder, at det kun er de ydelser, som ikke er 'supplied on a commercial basis, nor in competition with one or more service suppliers', der er undtaget. Der er meget få offentlige tjenester, som ikke er i en eller anden grad af konkurrence med andre udbydere eller i en vis grad finder sted på kommerciel basis.¹²⁵ Desuden er begreberne commercial basis og competition ikke juridisk afklarede.

Derfor bliver det kun meget få tjenester såsom domstole, militær og politi som med sikkerhed og fuldstændigt lades uberørt af aftalerne. Den anden undtagelse er de såkaldte negativlister. Tidligere har man opereret med positivlister, hvor handelsaftaler listede de sektorer, der blev underlagt liberaliseringerne. Men den nye tilgang, som blandt andet gælder i CETA, er omvendt: nu skal undtagede sektorer listes (annekks I og II i CETA). Ud over at disse to undtagelser er utilstrækkelige i sig selv, er det sådan i CETA, at alle sektorer er underlagt klausulen om fair og lige behandling, selv hvis de er undtagede.¹²⁶

I aftaler som CETA findes såkaldte frysnings- og skraldeklausuler (standstill og ratchet clauses). De fungerer således, at det til enhver tid gældende niveau af liberalisering bliver minimumsstandarden.¹²⁷ Man kan ikke indskrænke liberaliseringen mere, end den er, og liberaliserer man yderligere, bliver dette nye niveau af liberalisering minimumsstandarden. Frysnings- og skraldeklausuler hæmmer muligheden for at tage velfærdstjenester tilbage på fællesskabets hænder, hvilket har været afgørende i mange lande, både i Europa og Det Globale Syd.¹²⁸ Der findes talrige succesfulde eksempler fra hele verden, som har ført til lavere priser, højere forsyningssikkerhed, øget demokratisering og bedre tjenester.¹²⁹

Den nuværende handelspolitik kan kun føre til øget liberalisering. Det rejser et grundlæggende spørgsmål om demokrati som retten til at vælge nye politikere, der kan omgøre forgængernes beslutninger. Desuden er det yderligere problematisk for mange lande i Det Globale Syd at låse liberaliseringsniveauet på denne måde, da mange af dem har været igennem omfattende liberalisering i 1980'erne og 1990'erne gennem IMF's og Verdensbankens strukturaljusteringsprogrammer.¹³⁰

¹²¹ Comprehensive Economic and Trade Agreement, se http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/september/tradoc_152806.pdf

¹²² Fritz, T. (2015) Public Services Under Attack: TTIP, CETA, and the secretive collusion between business lobbyists and trade negotiators. Aitec, Corporate Europe Observatory, EPSU FSESP EGÖD, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Transnational Institute, AK Wien, War on Want

¹²³ Se evt. UNCTAD (2012) Fair and Equitable Treatment: A sequel, UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements II, New York and Geneva

¹²⁴ Krajewski, M. (2011) Public services in bilateral free trade agreements of the EU. European Public Service Union

¹²⁵ Fritz, T. (2015) Public Services Under Attack: TTIP, CETA, and the secretive collusion between business lobbyists and trade negotiators. Aitec, Corporate Europe Observatory, EPSU FSESP EGÖD, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Transnational Institute, AK Wien, War on Want

¹²⁶ Mertins-Kirkwood, H.; Sinclair, S.; Trew, S.; Große, L.; Fuchs, P.; Schuler, A.; Koburger, I. (2016) Making sense of CETA. Powershift og Canadian Centre for Policy Alternatives

¹²⁷ Fritz, T. (2015) Public Services Under Attack: TTIP, CETA, and the secretive collusion between business lobbyists and trade negotiators. Aitec, Corporate Europe Observatory, EPSU FSESP EGÖD, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Transnational Institute, AK Wien, War on Want

¹²⁸ Kishimoto, S.; Olivet, C.; Steinfors, L. (2017) Reclaiming public services. Transnational Institute

¹²⁹ Se for eksempel om genkommunaliseringerne af vandforsyningen i Montpellier (s. 26) og energiforsyningen i Nottingham. Kishimoto, S.; Olivet, C.; Steinfors, L. (2017) Reclaiming public services. Transnational Institute

¹³⁰ Liberaliseringen af økonomierne og privatiseringen af offentlige aktiver under strukturaljusteringsprogrammerne fra 1980'erne og frem er grundigt belyst inden for akademisk forskning. En interessant indgangsvinkel hertil er Hicckel, J. (2017) The Divide: A Brief Guide to Global Inequality and Its Solutions. Penguin Random House UK, s. 153-183

Handelsaftaler forbyder eller begrænser muligheden for køb-lokalt-ordninger i offentlige indkøb, for eksempel i CETA's kapitel 19. Dem kan der ellers være gode grunde til. To grunde er stimulation af den lokale økonomi og bæredygtigheden i lokalisering af den økonomiske aktivitet. En tredje er, at køb-lokalt-ordninger kan være måden at få politikere til at støtte op om sociale eller grønne offentlige investeringer. Under WTO-reglerne er politiske tiltag for bæredygtig energiforsyning og omlægning til solceller blev udfordret og tilbagerullet.^{131,132}

Offentlige indkøb skal bruges som et værktøj, der skubber samfundet i en økologisk og socialt bæredygtig retning, som styrker en bæredygtig lokalisering af økonomierne, frem for globalisering af kapitalbevægelser. Velfærdsydelse skal beskyttes og blive på fællesskabets hænder. I stedet for privatisering, udlicitering og liberalisering skal vi arbejde for stærke velfærdssystemer, bæredygtighed og demokratisk indflydelse.

ANBEFALINGER

Ingen frysnings- og skraldeklusuler. Det skal ligge inden for det politiske mulighedsrum at omgøre tidligere beslutninger og ændre liberaliseringsniveauet.

Tilladelse af bæredygtigheds- og køb-lokalt-krav til offentlige indkøb. Det skal ikke være aftalestridigt at prioritere lokale, demokratiske hensyn, eksempelvis køb-lokalt-ordninger. Derfor skal der arbejdes for ændring i WTO-reglerne såvel som stop for yderligere skærper af disse regler i bilaterale aftaler.

Social bæredygtighed frem for liberaliseringsregler. Det skal være tilladt at sætte krav for private tjenesteudbydere. Det vil sige, at krav til de private aktører, herunder economic needs test og præstationskrav, skal tillades, så retten til at regulere investeringer kommer tilbage på fællesskabets hænder.

ALTERNATIVE ANBEFALINGER

Positivlister, ikke negativlister. Positivlister løser ikke problemet med liberaliseringen af den offentlige velfærd – især ikke, hvis de andre omtalte regler består. Men de er dog at foretrække frem for negativlister, da sektorer således ikke liberaliseres automatisk, og fremtidige sektorer, som udgangspunkt ikke er liberaliseret.

Undtagelse af offentlige tjenester og indkøb fra ISDS-søgsmål. ISDS-mekanismen bør helt afskaffes, men som minimum skal der eksistere en klar og bindende undtagelsesklause for offentlig velfærd.¹³³

¹³¹ Public Citizen og Sierra Club (2013) Ontario's Feed-in Tariff: Will the WTO Trump Climate Imperatives? Public Citizen og Sierra Club

¹³² World Trade Organisation (2019) Canada — Measures Relating to the Feed-in Tariff Program. Tilgæet 27. juli 2019 på https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds426_e.htm

¹³³ Se Krajewski, M. (2016) Model Clauses for the Exclusion of Public Services from Trade and Investment Agreements, 2016 for en grundig analyse

10.

REGULERING OG STANDARDER

Handels- og investeringsaftaler, især mellem OECD-lande, handler i mindre grad om told og kvoter end tidligere. I stedet omhandler de såkaldte tekniske handelshindringer. Det kan være alt fra fødevarerstandarder, regler for offentlige indkøb og tjenesteydelser og finansiel regulering, som varierer mellem lande og derfor kan hindre handlen. Samordningen af disse regler og standarder foregår gennem reguleringssamarbejde. Det findes i to former: gensidig anerkendelse, hvor landene anerkender og tillader ens produkter med andre standarder end deres egne, og harmonisering af standarder, hvor standarderne ensrettes. Det foregår gennem komiteer, som nedsættes gennem handelsaftalerne, med deltagelse af handelsembudsfolk og ikke gennem demokratisk valgte forsamlinger.¹³⁴

I følge TFEU (art. 114) skal "europæisk lovgivning og standarder garantere den højeste beskyttelse af miljø, arbejdstageres sundhed og sikkerhed og af de produkter, som forbrugere præsenteres for på markedet af industrien". Det kan desværre være i uoverensstemmelse med de processer, der foregår i handelsaftalerne, hvor for eksempel europæiske fødevarerstandarder oftest er strengere end amerikanske og gennem reguleringssamarbejde kan undergraves.¹³⁵

Klausulen om bedst begunstigede nation dækker over, at lande skal modtage samme handelsmæssige fordele som den bedst-behandlede nation. Det gør det svært at behandle samme typer af produkter

forskelligt, selv om nogle ikke er sikre. Et lands krav om mærkning kan desuden afvises på baggrund af princippet om, at udenlandske produkter skal behandles på samme måde som nationale produkter.¹³⁶

Retten til at regulere i miljøet og borgerens interesse må altid have forrang over handelshensyn og produktadgang. Det er ikke nok at nævne denne ret i aftalernes præambler og slet ikke så længe, der samtidig inkluderes reguleringssamarbejde i andre kapitler. Klausulerne om retten til at regulere i de nuværende aftaler er ikke fyldestgørende, da de ikke specificerer nogen juridisk forpligtelse eller ret, men blot er deklatoriske og fungerer som fortolkningsværktøjer.

¹³⁴ Corporate Europe Observatory, PowerShift, Lobbycontrol, Global Justice Now, German NGO Forum on Environment and Development (2017) "Regularoty Cooperation: big business' wishes come true in CETA and TTIP. Corporate Europe Observatory, PowerShift, Lobbycontrol, Global Justice Now, German NGO Forum on Environment and Development

¹³⁵ Bärenholdt, N. (2015) TTIP og fødevarerikkerhed – en risikabel romance. NOAH Friends of the Earth Denmark

¹³⁶ Dankers, C. (2003) Environmental and Social Standards, Certification and Labelling for Cash Crops. Food and Agriculture Organization of the United Nations

ANBEFALINGER

Der skal ikke medtages reguleringssamarbejde i handels- og investeringsaftaler. Regulering skal ikke foregå gennem handels- og investeringsaftaler, men gennem demokratisk valgte forsamlinger og institutioner. Standarder skal behandles som nødvendig demokratisk lovgivning ikke som tekniske handelshindringer.

ALTERNATIVE ANBEFALINGER

Reguleringssamarbejdet i de nuværende aftaler må ikke føre til lavere standarder eller til manglende handling i form af nye, nødvendige standarder. Reguleringssamarbejde skal kun føre til brugen af den højeste standard.

De komiteer, der oprettes til reguleringssamarbejder, må ikke give lovgivere retten til at regulere eller indlede lovgivningsprocesser, kun til dialog.

Arbejdstagere og deres repræsentanter, skal involveres i hvert skridt af processen, og reguleringssamarbejder må ikke gribe ind i national arbejdsmarkedslovgivning, kollektive aftaler eller forhandling.

Reguleringssamarbejde skal være demokratisk og gennemsigtigt og ledes af eksperter inden for sundhed, miljø, menneskerettigheder og arbejdstagerrettigheder frem for af handelsmændsfolk.

11.

RÅMATERIALER

Verden har kun en begrænset mængde ressourcer, og vi bruger hvert år flere råmaterialer med en meget lille grad af genanvendelse.¹³⁷

Fortsætter vi med at forbruge som nu, får vi brug for mere end halvdelen jordklode. Hvis alle verdens indbyggere levede som i Danmark, ville vi behøve fire.¹³⁸ Derfor er det stærkt bekymrende, at EU som en del af handelspolitikken ønsker at øge importen af råmaterialer blandt andet ved at fjerne yderligere handelsbarrierer og "imødegå tredjelands protektionistiske brug af eksportrestriktioner".¹³⁹

Særligt bekymrende er EU's planer om at omstille til en bioøkonomi. Alene EU's mål om biobrændsel i transportsektoren kan ikke nås uden at bruge land uden for EU.¹⁴⁰ Dette har ført til en lang række problemer med afskovning samt land grabbing og menneskerettighedskrænkelser i lande som Malaysia og Indonesien.¹⁴¹ Samtidig bidrager biobrændsler ikke til imødekommende klimaforandringerne: biodiesel udleder i gennemsnit 1,8 gange mere kulstof end fossil diesel.¹⁴²

Den nuværende handelspolitik fanger økonomisk fattige, men ressourcerige lande i det Globale Syd i den billige ende af værdikæden: som råmaterialeeksportører, der leverer til forarbejdende sektorer i mellem- og højindkomstlande, som tilfører en højere markedsværdi til produktet og dermed har større fortjenester. Dette skyldes til dels strukturelle forskelle mellem økonomier, da lande i det Globale Nord har mere offentlig kapital til rådighed i form af infrastruktur og uddannelse.¹⁴³ Derudover bidrager toldeskalerting — højere tariffer på forarbejdede varer relativt til råmaterialer — også i visse tilfælde til at fastholde det Globale Syd i denne mindre favorable del af værdikæden. Det har Europa-Parlamentet udarbejdet en betænkning om.¹⁴⁴

Samtidig er udvindingen af råmaterialer desværre ofte forbundet med krænkelser af menneskerettigheder.¹⁴⁵ Dette imødegås bedst med en målrettet samlet indsats for at regulere multinationale virksomheder (se kapitel otte om menneskerettigheder). Imidlertid har vi også inkluderet en række alternative anbefalinger, der forsøger at imødegå dette specifikt i forbindelse med udvinding af råmaterialer.

Den eneste langsigtede løsning er, at EU, Danmark og andre industrialiserede lande sænker deres materielle fodaftryk markant. Her er det nødvendigt, at målet om fortsat økonomisk vækst erstattes med at sænke forbruget af råmaterialer og energi på en socialt retfærdig måde. Samtidig bør den produktion, der stadig vil eksistere, omstilles til at kunne bruge fortrinsvis genbrugte materialer og lokalt tilgængelige og fornybare ressourcer.

¹³⁷ United Nations Environmental Programme (2016) Global Material Flows and Resource Productivity. An Assessment Study of the UNEP International Resource Panel. United Nations Environmental Programme

¹³⁸ Global Footprint Network (2018) Country Overshoot Days 2018, Earth Overshoot Day. Tilgået 19.04.2019 på <https://www.overshootday.org/newsroom/country-overshoot-days/>

¹³⁹ Europa-Kommission (2008) Meddelelse fra Kommissionen til Europa-Parlamentet og Rådet - Råstofinitiativet: opfyldelse af vores kritiske behov for vækst og arbejdspladser i Europa. EUR-Lex CELEX dokumentnr. 52008DC0699. Tilgængelig på <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/?uri=CELEX:52008DC0699>

¹⁴⁰ Franco, J. et al. (2010) Assumptions in the European Union biofuels policy: Frictions with experiences in Germany, Brazil and Mozambique. *Journal of Peasant Studies*, 37(4), s. 661-698

¹⁴¹ Muzi, N. (2018) Seven facts about palm oil biodiesel. *Transport and Environment*. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.transportenvironment.org/publications/seven-facts-about-palm-oil-biodiesel> og The New Humanitarian (2010) Demand for palm oil fuels land-grabbing. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.thenewhumanitarian.org/news/2010/07/06/demand-palm-oil-fuels-land-grabbing>

¹⁴² Transport and Environment (2019) Why is palm oil biodiesel bad? Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.transportenvironment.org/what-we-do/biofuels/why-palm-oil-biodiesel-bad>

¹⁴³ Albertsen, S. og Kornbech, N. (2019) "Kan handel være fri?" i Hougaard, A., Holten-Andersen, J., Lange, M. K. og Bendsen, P. (red.) *Miljøbevægelsens rødder*. København: NOAHs Forlag, s. 112-121

¹⁴⁴ Europa-Parlamentet (2014) Europa-Parlamentets beslutning af 26. februar 2014 om fremme af udvikling gennem ansvarlige forretningsmetoder, herunder udvindingsindustriens rolle i udviklingslande. EUR-LEX CELEX dokumentnr. 52014IP0163. Stk 34. Tilgængelig på <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/?uri=CELEX:52014IP0163>

¹⁴⁵ For et overblik samt en lang række eksempler, se Business and Human Rights Resource Centre (2019) *Natural Resources*. Business and Human Rights Resource Centre. Tilgået 30.04.2019 på <https://www.business-humanrights.org/en/natural-resources>

ANBEFALINGER

EU bør øjeblikkeligt stoppe med at forhandle for nedsat told på råmaterialer i handelsaftaler. I aftaler med lande, hvor der er indført et forbud mod told og kvoter, bør EU indlede genforhandlinger med henblik på at fjerne dette forbud.¹⁴⁶

Lande i det Globale Syd skal have ret til at indføre afgifter på eksport af egne råmaterialer. Ved at vælge at prioritere egne råmaterialer til brug internt i landet kan det enkelte land opbygge en styrket sekundær (forarbejdende) sektor. Det kan være med til at reducere den globale ulighed.

Juridisk bindende regler for frit, forudgående og informeret samtykke i handelsaftaler. Der bør stilles specifikke og vidtgående kriterier, der betyder, at berørte lokalsamfund inddrages og får indflydelse, mens planer om udvindingsaktiviteter udvikles. Lokalbefolkningers rettigheder til at stille miljømæssige og socioøkonomiske krav til den udvindende virksomhed bør også anerkendes. Disse krav bør monitoreres af et uafhængigt organ

Juridisk bindende kædeansvar for krænkelse af menneske- og arbejdstagerrettigheder. Det bør indskrives i handelsaftaler, at selskaber må pålægges regler for kædeansvar for at få tilladelse til at udvinde råmaterialer i det pågældende land. Dette ansvar bør ligeledes håndhæves ved hjælp af monitorering af et uafhængigt organ.

¹⁴⁶ EU nævner eksempler på aftaler med forbud her: Europa-Kommissionen (2014) Raw materials. Europa-Kommissionen. Senest opdateret 11.04.2014. Tilgængeligt 30.04.2019 på <http://ec.europa.eu/trade/policy/accessing-markets/goods-and-services/raw-materials/>

12.

SKAT OG FINANS

Den globale ulighed og koncentration af rigdom hænger tæt sammen med finanssektoren, som er løbet løbsk og skatteunddragelse, som antager enormt omfang. Handelspolitik er forbundet med begge dele.

Igennem de seneste årtier har en stadig stigende afkobling af den spekulative økonomi fra den produktive fundet sted, hvilket har ført til en ophobning af rigdom hos spekulanter, investeringsbanker og kapitalfonde, som overgår realøkonomiens størrelse¹⁴⁷ - såkaldt finansialisering.¹⁴⁸ Et eksempel på dette er spekulation i fødevarerpriser, der førte til sult i forbindelse med finanskrisen.¹⁴⁹ Et andet eksempel er højfrekvenshandel, som foretages mange gange i sekundet uden andet formål end spekulationsgevinster via prisudsving.¹⁵⁰ Afkoblingen af den spekulative økonomi fra den produktive afspejles også i finansielle produkter som derivater¹⁵¹ og aktieudlån.¹⁵² Det samme gælder såkaldt 'hot money', som er spekulation i forskellen mellem rentesatser og valutakurser¹⁵³, der gør det svært for stater at kontrollere deres egen valuta og dermed økonomi, og såkaldte gribbefondes spekulation i gæld.¹⁵⁴

Destabiliseringen af valuta og finans hænger i høj grad sammen med udbredelsen af den såkaldte skyggebanksektor, som er den uregulerede del af finanssektoren, der betyder, at der kan spekuleres uhæmmet på et ikke-bankbaseret marked, som offentligheden ikke har overblik over. Dette søges yderligere forøget gennem EU's arbejde for en kapitalmarkedsunion,¹⁵⁵ som vil øge denne sektor og typer af lån¹⁵⁶, der var

en væsentlig årsag til finanskrisen¹⁵⁷. Det tydeligste eksempel på de nuværende problemer med finanskrisen er den betingelsesløse redning af banker, der er 'too big to fail'.¹⁵⁸

At disse ting kan finde sted er blevet forstærket af handelsaftaler. WTO's regler under GATS indeholder deregulering af finanssektoren,¹⁵⁹ og bilaterale aftaler som CETA og JEFTA går endnu længere.¹⁶⁰ Heri gennem svækkes blandt andet staternes mulighed for at regulere kapitalbevægelser og højfrekvenshandel med værdipapirer, deres mulighed for at opsplitte banker og regulere nye finansielle produkter.¹⁶¹ Markedsadgangen for udenlandsk kapital øges, hvilket gør det sværere at regulere størrelsen og typen af finansielle aktører.¹⁶² Det rum, stater har tilbage at regulere, udfordres desuden af, at tiltag skal være proportionale med formålet,¹⁶³ hvilket åbner et bredt fortolkningsrum for at udfordre lovgivning.¹⁶⁴ Indfører stater alligevel regulering på området, kan det udfordres gennem ISDS-søgsmål.¹⁶⁵ Finansielt reguleringssamarbejde institutionaliserer øget deregulering igennem komiteen for finansielle tjenester i CETA og det finansielle reguleringsforum i JEFTA, hvor tidlig underretning, samarbejde om ny lovgivning på området og gensidig anerkendelse svækker parternes muligheder for at regulere egne finanssektorer.¹⁶⁶

¹⁴⁷ Andreou, A. (2013) The rise of money trading has made our economy all mud and no brick. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.theguardian.com/comments/free/2013/nov/20/money-trading-economy-foreign-exchange-markets-economy>

¹⁴⁸ For mere herom, se for eksempel Epstein, G. (red.) (2005) *Financialization and the World Economy*. Northampton: Edward Elgar Press

¹⁴⁹ Lehrman, N. (2012) Fødevarerkrise og det finansielle system. Det Ny Clarté, 19 Tilgængelig på <http://clarte.dk/wp-content/uploads/2016/06/19-PDF.pdf>

¹⁵⁰ Aldridge, I.; Krawciw, S. (2017) *Real-Time Risk: What Investors Should Know About Fintech, High-Frequency Trading and Flash Crashes*. Wiley

¹⁵¹ Chen, J. (2019) Derivative. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.investopedia.com/terms/d/derivative.asp>

¹⁵² Aktieudlån udgjorde også en central mekanisme i den nylige udbytteskandale. For mere herom, se for eksempel <https://www.berlingske.dk/aktier/aktieudlaan-har-kostet-statskassen-en-milliard-kroner>.

¹⁵³ Chen, J. (2018) Hot money. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.investopedia.com/terms/h/hotmoney.asp>

¹⁵⁴ Chen, J. (2018) Vulture Fund. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://www.investopedia.com/terms/v/vulturefund.asp>

¹⁵⁵ EU-Kommissionen (2019) Capital markets union. Tilgæet 27. juli 2019 på https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/growth-and-investment/capital-markets-union_en

¹⁵⁶ Finance Watch (2015) Capital Markets Union in 5 questions. Tilgæet 15. juni 2019 https://www.finance-watch.org/wp-content/uploads/2018/08/Finance-Watch_CMU-in-5-questions.pdf

¹⁵⁷ Senarath, S. (2017) Securitisation and the global financial crisis: can risk retention prevent another crisis? *International Journal of Business and Globalisation* 18(2):153

¹⁵⁸ Barsøe, M. (2018) Bankerne er (stadig) for fede til at fejle. Tilgæet 27. juli 2019 på <https://finans.dk/debat/ECE10861554/bankerne-er-stadig-fede-til-at-fejle/?ctxref=ext>

¹⁵⁹ General Agreement on Trade in Services, tilgængelig på https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats.pdf

¹⁶⁰ The Comprehensive and Economic Trade Agreement, kapitel 13 og paragraf 28.4 og 28.5

¹⁶¹ Dupré, M. (2018): *Financial Regulation challenged by European Trade Policy*. Veblen Institute for Economic Reforms and Finance Watch

¹⁶² The Comprehensive and Economic Trade Agreement art. 13.6, Japan-EU Free Trade Agreement, kap. 8, art. 2, Trade in Services Agreement, art. 1-3

¹⁶³ The Comprehensive and Economic Trade Agreement, annek 13-B

¹⁶⁴ Dupré, M. (2018): *Financial Regulation challenged by European Trade Policy*. Veblen Institute for Economic Reforms and Finance Watch

¹⁶⁵ Mertins-Kirkwood, H.; Sinclair, S.; Trew, S.; Große, L.; Fuchs, P.; Schüller, A.; Koburger, I. (2016) Making sense of CETA. Powershift og Canadian Centre for Policy Alternatives

¹⁶⁶ Dupré, M. (2018): *Financial Regulation challenged by European Trade Policy*. Veblen Institute for Economic Reforms and Finance Watch

Skattely er en væsentlig brik i den globale koncentration af formuer. Verdens stater går årligt glip af 3.300 milliarder kroner i skatteindtægter,¹⁶⁷ hvilket er cirka tre gange så stort et beløb som den samlede globale udviklingsbistand årligt.¹⁶⁸ At situationen er løbet løbsk illustrerer British Virgin Islands, som har en befolkning på 28.000, men huser mellem 750.000¹⁶⁹ og 850.000¹⁷⁰ virksomheder. Antageligvis rummer territoriet ikke 30 reelle virksomheder pr. indbygger, men skuffeselskaber, som blot bruges til at undgå at betale skat i landet, hvor virksomhedens egentlige økonomiske aktivitet foregår. Skatteunddragelsen sker qua en række sindrige finter. En af de mest benyttede er handel inden for samme koncern, såkaldt 'transfer mispricing', hvilket udgør op imod 60 % af al verdenshandel.¹⁷¹ Det betyder, at virksomheder handler varer inden for koncernen til priser, der kanaliserer overskuddet til selskaberne i skattely, mens indtjeningen fremgår som minimal i lande med fair beskatning.

At regulere skatteunddragelse problematiseres af den manglende gennemsigthed. Det er en udfordring at skulle regulere et problem, vi ikke engang kender hele omfanget af.¹⁷² Men det er ikke kun øget gennemsigthed, der er brug for - det er også politisk vilje til at løse problemerne, ikke mindst fra EU's side. EU har siden 2017 haft en sort-

liste over skattely.¹⁷³ Men det er alt for let at komme af sortlisten, og det er alt for konsekvensløst at være på den. Det betyder, at lande som Panama, Luxembourg, Irland og Holland ikke er på, og at de 15 lande, som er, ikke presses tilstrækkeligt til at ændre politik.¹⁷⁴ Selv i lande, der ikke opfattes som skattely, indføres skatterabatter, som lovliggør, at verdens i forvejen allerrigeste beriger sig yderligere og samtidig bidrage mindre til fællesskabet.¹⁷⁵

Det er nødvendigt at gøre op med den spekulative økonomi, så handel i finanssektoren tjener reelle og bæredygtige investeringer i virkeligheden. Både skatteforhold og finanssektoren skal kendetegnes af gennemsigtighed, som mangler lige nu. Desuden ønsker vi et globalt, demokratisk skattesamarbejde, som skal facilitere vores forslag og administrere informationsdeling.

¹⁶⁷ Cobham, A. (2017) Tax avoidance and evasion - The scale of the problem. Tax Justice Network

¹⁶⁸ The World Bank (2019) Net official development assistance and official aid received (current US\$). Tilgået 27. juli 2019 på <https://data.worldbank.org/indicator/dt.oda.alld.cd>

¹⁶⁹ Singapore Company Registration Specialists (2019) British Virgin Islands Offshore Company Registration (BVI). Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.rikvin.com/services/offshore-company-incorporation/british-virgin-islands/>

¹⁷⁰ HickeL, J. (2017) The Divide. A brief guide to global inequality and its solutions. Windmill, s. 231

¹⁷¹ HickeL, J. (2017) The Divide. A brief guide to global inequality and its solutions. Windmill, s.225

¹⁷² Global Finance Integrity (2019) Tax Havens / Bank Secrecy. Tilfået 27. juli 2019 på <https://www.gfintegrity.org/issue/tax-havens-bank-secrecy/>

¹⁷³ European Commission (2019) Questions and answers on the EU list of non-cooperative tax jurisdictions. European Commission

¹⁷⁴ Langerock, J. (2019) Off The Hook: How the EU is about to whitewash the world's worst tax havens. Oxfam

¹⁷⁵ Tax Justice Network (2019) Tax Treaties. Tilgået 27. juli 2019 på <https://www.taxjustice.net/topics/corporate-tax/tax-treaties/>

ANBEFALINGER

Regulering af finansielle produkter. Alle finansielle produkter skal have sociale, miljømæssige og realøkonomiske fordele. Dem, der ikke har det og er meget risikable, skal forbydes. For at finansielle produkter kan reguleres, skal der være gennemsigtighed i finansielle transaktioner.

Ingen deregulering af den finansielle sektor i handelsaftaler. Finansiell regulering skal ikke ses som en handelsbarrierer, men som demokratisk beskyttelse af realøkonomien.

Styrket kontrol med kapitalbevægelser. Grænseoverskridende kapitalbevægelser skal reguleres, og toldmyndigheder skal kunne indefryse mistænkelige handler ud fra en vurdering af varens reelle værdi, som det tidligere har været muligt.¹⁷⁶

Indfør Tobinskat. En skat på finansielle transaktioner, hvorfra overskuddet bruges til multilateral fattigdomsbekæmpelse og klimafinansiering.

Land-for-land-rapportering.¹⁷⁷ Multinationale selskaber skal rapportere deres økonomiske aktiviteter i hvert land og beskattes på baggrund af dette.¹⁷⁸

Indfør global minimumsselskabsskat. En globalt minimum for selskabsskat vil være med til at bremse kapløbet mod bunden og skal administreres i et internationalt samarbejde.

Indfør global minimumsformueskat. En globalt minimum for formueskat vil tjene samme funktion som minimumsselskabsskat, blot for de allerrigeste personer i stedet for virksomheder, og den er nødvendig i en verden, hvor formueuligheden gennemsnitligt er dobbelt så stor som indkomstuligheden.¹⁷⁹

Afskaf særskatteaftaler. Fælles bund under skatteniveauet er ikke tilstrækkeligt, hvis især store virksomheder fortsat gives parallelafgifter, som undergraver skatteinddrivningen. Derfor skal der arbejdes både nationalt og internationalt imod skatterabatter.

Indfør skattemæssig transparens. Offentligt kontrollerede, obligatoriske registre over virksomhedernes ejerforhold skal indføres.

Skærp EU's sortliste og indfør effektive sanktioner. Der skal stilles højere krav til landene på listen for at komme af sortlisten, og der skal indføres effektive sanktioner, herunder at EU ikke forhandler handelsaftaler med lande på listen.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Dette var muligt indtil medio 1990'erne, hvor reglerne blev ændret i WTO, så prisen angivet på fakturaen skulle tages for pålydende, se https://www.wto.org/english/tratop_e/cusval_e/cusval_info_e.htm

¹⁷⁷ For en række konkrete, detaljerede politikforslag til at modgå skatteunddragelse, se: <https://www.gfintegrity.org/wp-content/uploads/2014/05/GFI-Worldwide-IFF-Initiatives-2013.pdf>

¹⁷⁸ Murphy, R. (2009) Why is Country-by-Country financial reporting by Multinational Companies so important? Tax Justice Network

¹⁷⁹ Piketty, T. (2014) Capital in the Twenty-First Century. Cambridge: Harvard University Press, s. 515-530

¹⁸⁰ Langerock, J. (2019) Off The Hook: How the EU is about to whitewash the world's worst tax havens. Oxfam

Netværk for Solidarisk Handel

Netværk for Solidarisk Handel består af Global Aktion, Mellemamerika Komiteen, Colombia Solidaritet og NOAH. Gennem dialog med resten af civilsamfundet, fagforeninger og politikere forholder netværket sig til mangler og uligheder i den nuværende handelspolitik og kommer med bud på konkrete tiltag og alternativer, der kan skabe et retfærdigt og bæredygtigt handelssystem.